

Allemaal CO₂-neutraal
Milieubeleidsplan Provincie Limburg 2010-2013

COLOFON

uitgave

De deputatie van de provincieraad van Limburg, Herman Reynders, gouverneur-voorzitter, Marc Vandeput, Sylvain Sleypen, Gilbert Van Baelen, Frank Smeets, Walter Cremers, Erika Thijs, gedeputeerden en Renata Camps, provinciegriffier.

samenstelling

Directie Ruimte - Dienst Milieu en Natuur Planning en Beleid

Provinciaal Natuurcentrum

Directie Ruimte - Dienst Infrastructuur Water en Domeinen

minaplanning@limburg.be

verantwoordelijke uitgever

R. Camps, provinciegriffier, Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt

Dit Milieubeleidsplan Provincie Limburg 2010 -2013 werd opgemaakt op basis van de op 18 maart 2010 beschikbare informatie. Het ontwerpplan werd aangepast aan de hand van de opmerkingen gemaakt tijdens openbaar onderzoek 1 december 2009 – 15 februari 2010.

D2010/5857/22

Leeswijzer

Opbouw van dit plan

Het plan bestaat uit vier delen.

Deel 1 'Het Milieubeleidsplan 2010-2013: het hoe en waarom' schetst de context van het plan en motiveert de inhoudelijke uitwerking. Dit Milieubeleidsplan omvat, naast het kader van het milieu- en natuurbeleid van de komende jaren, ook de fundamenteën van het TACO2 waarmee de provincie CO₂-neutraliteit nastreeft tegen 2020. Het belang van klimaat als centraal thema in het Milieubeleidsplan wordt toegelicht. Deel 1 gaat ook in op het werkingskader, de tijdshorizon en het traject van het plan. Samenwerking, integratie en monitoring komen als procesmatige accenten aan bod. Dit deel rondt af met een beschrijving van de klimaataanpak op twee fronten - reductie van de CO₂-uitstoot en opvangen van de gevolgen van de klimaatwijziging - en maakt zo de overgang naar de operationele delen van het plan.

Deel 2 'Een klimaatvriendelijk Limburg: de CO₂-uitstoot reduceren' omvat een doelstellingen- en actiekader om de CO₂-uitstoot van de provincie naar beneden te halen. Er wordt een korte beschrijving gegeven van de voortrekkersrol van de provincie op het vlak van CO₂-reductiebeleid. Hieruit worden drie doelstellingen voor het Milieubeleidsplan gedestilleerd en een lijst met acties, opgebouwd rond de thema's duurzame bedrijven(terreinen), duurzaam wonen en bouwen, duurzaam tuinieren, duurzaam consumeren, duurzame mobiliteit, en milieu en gezondheid. Dit deel sluit af met acties om de CO₂-reductie te monitoren.

Deel 3 'Een klimaatbestendig Limburg: de veranderingen trotseren' omvat een doelstellingen- en actiekader dat de gevolgen van de klimaatwijziging in de provincie Limburg moet opvangen. 'De natuur als bondgenoot' en 'Naar een natuurlijk en veerkrachtig watersysteem' zijn de pijlers van deze aanpak. Voor elk van deze pijlers (biodiversiteit en water) wordt een stand van zaken gegeven en worden doelstellingen geformuleerd, alsook een lijst met acties en een aanpak voor de monitoring.

Deel 4 'Hoe gaan we het doen: paden voor een maakbaar milieu- en natuurbeleid' gaat over de rol van de provincie als facilitator. Zowel natuur- en milieueducatie, sensibilisatie, informatie en communicatie als de voorbeeldfunctie van de provincie komen in dit deel aan bod.

Praktische leeswijzer

Niet alle informatie kan in dit beknopte plan staan. We verwijzen in dit document regelmatig naar de website www.limburg.be/milieubeleidsplan voor achtergrondinformatie. U kunt er de vorige Milieubeleidsplannen raadplegen, alsook bijkomende informatie over het internationale, federale en Vlaamse beleidskader, het takenpakket, de instrumenten van de provincie en de organisatie van het provinciale milieubeleid. Verwijzingen naar de website zijn telkens aangegeven met het icoontje *e-info*.

Achteraan in het plan vindt u een afkortingenlijst en een algemene begrippenlijst.

Inhoudstafel

Leeswijzer	3
1 Deel 1. Het Milieubeleidsplan 2010-2013: het hoe en waarom	5
1.1 Wat biedt dit plan?	5
1.2 Het klimaatprobleem: een Limburgs plan meer dan waard	8
1.3 Aanpak op twee fronten: de CO ₂ -uitstoot reduceren en de gevolgen opvangen	11
1.4 Opbouw van dit plan	12
2 Deel 2. Een klimaatvriendelijk Limburg: de CO ₂ -uitstoot reduceren	13
2.1 Waar staan we vandaag?	13
2.2 Welke zijn onze doelen?	13
2.3 Wat gaan we doen: acties en maatregelen	13
2.4 De vinger aan de pols: monitoring van de Limburgse CO ₂ -uitstoot	21
3 Deel 3. Een klimaatbestendig Limburg: de veranderingen trotseren	22
3.1 De natuur als bondgenoot	22
3.2 Naar een veerkrachtig en natuurlijk watersysteem	32
4 Deel 4. Hoe gaan we het doen: paden voor een maakbaar milieu- en natuurbeleid	41
4.1 De provincie als facilitator	41
4.2 Natuur- en milieu-educatie: aanleren en vormen	41
4.3 Informeren en communiceren	43
4.4 Vergunningen, machtigingen en subsidies verlenen	44
4.5 Sensibilisatie: spelers engageren	45
4.6 Het voorbeeld geven	45
Lijst met acties	47
Afkortingenlijst	52
Begrippenlijst	53

1 Deel 1. Het Milieubeleidsplan 2010-2013: het hoe en waarom

1.1 Wat biedt dit plan?

1.1.1 Milieubeleidsplan en Klimaatplan in één

Dit Milieubeleidsplan Provincie Limburg 2010-2013 is de opvolger van het Milieubeleidsplan Provincie Limburg 2004-2008 (door de provincieraad verlengd tot aan het nieuwe plan) en is het derde decreetaal¹ onderbouwde Milieubeleidsplan van de provincie Limburg. Dit plan volgt ook uit de ondertekening van de Samenwerkingsovereenkomst Milieu 2008-2013 met het Vlaamse Gewest, die stelt dat de provincie voor elk jaar van de overeenkomst over een Milieubeleidsplan moet beschikken. Dit plan zet de richting en de grote lijnen uit van het provinciale milieu- en natuurbeleid voor de komende jaren.

Daarnaast omvat dit plan ook de fundamenten van het Limburgse Klimaatplan TACO2 (Totaal Actieplan CO₂), waarmee de provincie zich engageert om Limburg CO₂-neutraal te maken tegen 2020². De provincie streeft klimaatneutraliteit na en erkent dus ook het belang van andere broeikasgassen. De impact van deze gassen kan uitgedrukt worden in CO₂-equivalenten. Omdat CO₂ de belangrijkste indicatormolecule is en ook bij de media en het brede publiek het beste gekend is, wordt in dit plan de term CO₂-neutraliteit gebruikt om klimaatneutraliteit aan te duiden.

Dit streven naar CO₂-neutraliteit is niet los te zien van het Limburgse milieu- en natuurbeleid, dat al jaren inzet op duurzaam wonen en bouwen, energie sparen, het behoud van de Limburgse bossen ...: stuk voor stuk deelstrategieën op weg naar een klimaatvriendelijke provincie. Omgekeerd heeft de klimaatstrijd ook positieve effecten op natuur en milieu. Kortom: het is een logische keuze om de twee beleidsvelden samen in één plan te behandelen, een keuze die het beleid van de provincie efficiënter en doelgerichter maakt.

e-info:

www.samenwerkingsovereenkomst.lne.be over de Samenwerkingsovereenkomst Milieu 2008-2013

www.milieubeleidsplan.be over de milieubeleidsplanning van de Vlaamse overheid

1.1.2 Werkingskader

Dit plan zet de lijnen uit voor het milieu- en natuurbeleid van de komende jaren en vormt tevens het fundament voor het TACO2. Het gaat uit van de bevoegdheden van de afdeling Milieu en Natuur van de provincie. Daarnaast biedt dit plan inspiratie voor acties van andere beleidsdomeinen, sectoren en partners die willen bijdragen aan de uitdagingen in dit plan. Deze kapstukken voor een CO₂-neutraal Limburg zijn telkens opgenomen in een gekleurde kader.

In dit Milieubeleidsplan stelt de provincie zichzelf doelen en formuleert ze acties om deze doelen te bereiken. Toch zult u in dit Milieubeleidsplan geen gedetailleerde actieplannen vinden. Evenmin geeft dit plan een nauwgezette beschrijving van regelgeving en instrumenten per deeldomein, of van de taakverdeling tot op het niveau van de maatregelen. Dit Milieubeleidsplan is geen draaiboek, maar wel een richtinggevend en sturend document, dat de strategie en het operationele kader vastlegt voor het Limburgse klimaat-, milieu- en natuurbeleid. De concrete uitwerking en de budgettoewijzing per project gebeuren jaarlijks aan de hand van de milieujaarprogramma's en de opmaak van het

¹ Decreet Algemene Bepalingen inzake Milieubeleid van 5 april 1995

² Engagementsverklaring definitief vastgesteld op 18 juni 2009

provinciebudget. De uitvoering van de acties houdt gelijke tred met de beschikbare provinciale middelen en mensen. Daarom rekent het provinciebestuur ook stellig op de financiële inbreng en ondersteuning van partners bij het uitvoeren van zijn beleid. Ook in het provinciale budget zullen extra middelen en mensen moeten worden voorzien.

Het Milieubeleidsplan is afgestemd op de strategische meerjarenplanning van de provincie. Die verloopt via het interne project Focus@Limburg, dat ontstond uit het Provinciedecreet en een belangrijk instrument wordt voor de provincie als doelstellingsgerichte organisatie. Dit plan neemt de vier strategische doelen van Focus@Limburg over:

De provincie Limburg wil:

- inwoners, bedrijven en bezoekers van de provincie bewustmaken van de impact van hun gedrag op de leefomgeving, en bewust meestreven naar het korter maken en zoveel mogelijk sluiten van kringlopen (grondstoffen, afval, water, energie...).
- de Limburgse biodiversiteit (met name Limburgse natuur, planten, dieren en landschappen) minimaal behouden en waar mogelijk versterken.
- het provinciaal integraal waterbeleid verder uitbouwen.
- zelf het goede voorbeeld geven in milieu- en natuurbewust handelen.

1.1.3 Tijdshorizon

De tijdshorizon van dit Milieubeleidsplan is 2013, die van het TACO2 2020. De tijdsvensters van beide plannen lopen in elkaar over via het uitvoeren van een TACO₂-studie, één van de acties van dit plan. Met de resultaten van de TACO₂-studie zal de provincie haar klimaatpak op regelmatige basis actualiseren en concretiseren aan de hand van milieujaarprogramma's.

1.1.4 Een uitnodiging om samen te werken

De provincie Limburg kan haar doelstellingen niet op eigen houtje realiseren. Met dit plan steekt de provincie de hand uit naar haar doelgroepen, haar partners, de Limburgers. De provincie onderneemt zelf actie, maar wil ook samenwerken, ondersteunen, faciliteren en sensibiliseren. Of nog: anderen over de streep trekken om het provinciale milieu- en klimaatbeleid mee vorm te geven.

Een klimaatvriendelijk Limburg belangt iedereen aan. Of het nu gaat over natuurbehoud, verstandig waterbeheer, hernieuwbare energie of duurzame mobiliteit: iedere Limburger kan een duit in het zakje doen om de leefomgeving in Limburg te verbeteren en Limburg klaar te maken om de klimaatuitdaging te trotseren. In de aanloop naar dit Milieubeleidsplan organiseerde de provincie Limburg debatnamiddagen met tal van partners uit het veld. Door deze partners van meet af aan te betrekken bij het ontwerpen van het milieubeleid, wil de provincie de waardevolle kennis van de verschillende Limburgse doelgroepen, actoren en sectoren nuttig aanwenden. Omgekeerd verwacht de provincie Limburg van haar partners een brede (inhoudelijke en financiële) steun bij de uitvoering van dit Milieubeleidsplan.

Limburgers die willen meedenken over de toekomst van de Limburgse natuur en het Limburgse leefmilieu krijgen daartoe de kans. In het kader van dit Milieubeleidsplan werd een interactief forum geïnstalleerd, waar alle Limburgers terecht konden met reacties en suggesties.

Belangrijke partners voor de uitvoering van dit Milieubeleidsplan zijn:

- het Vlaamse Gewest (Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Agentschap voor Natuur en Bos, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Vlaamse Landmaatschappij, Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij, Vlaamse Milieumaatschappij, Vlaams Energieagentschap ...);

- alle Limburgse gemeentebesturen en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden;
- Regionale Landschappen en Limburgse Bosgroepen;
- milieu- en natuurverenigingen, andere verenigingen en organisaties (zoals Centrum voor Natuur- en Landschapsbeheer CNL), particulieren, grondeigenaars, landbouwers en landbouworganisaties, bekkenbesturen, watering en waterschappen...;
- Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA) en alle vrijwilligers die daarin werkzaam zijn, Limburgs Natuur- en Milieueducatie Netwerk (LIMNET), de Limburgse Milieukoepel, de Bond Beter Leefmilieu ...;
- ondernemingen, sectorfederaties;
- Provinciale Milieu- en Natuurraad;
- ...

1.1.5 Integrale aanpak

Het milieubeleid staat niet op zich. Andere beleidssectoren hebben vaak een impact op klimaat, milieu en natuur, en omgekeerd. Dit Milieubeleidsplan is geïntegreerd opgevat. Over de grenzen van beleidsdomeinen en sectoren zoekt het naar synergieën: tussen water en natuur, tussen natuur en ruimtelijke ordening, tussen milieu en economie, tussen milieu en onderwijs, tussen klimaat en woningbeleid, klimaat en mobiliteit ... Die integratie is niet alleen een belangrijke voorwaarde voor een duurzame ontwikkeling van onze provincie. Ze zorgt er ook voor dat de neuzen in dezelfde richting wijzen, dat inspanningen gebundeld worden en middelen efficiënter ingezet. Ook de gebiedsgerichte aanpak is voor de provincie een manier om voor specifieke problemen met alle betrokken actoren en via maatwerk tot oplossingen te komen.

e-info:

- www.limburg.be/milieubeleidsplan over de bevoegdheden van de provincie Limburg, de relatie met andere beleidsdomeinen en samenwerking met en ondersteuning van gemeenten

1.1.6 Monitoring

De doelstelling om Limburg CO₂-neutraal te maken, is een traject over verschillende jaren. Daarbij is het belangrijk om de CO₂-toestand van de provincie op te volgen, zodat de maatregelen kunnen bijgestuurd en geactualiseerd worden indien nodig. In het kader van de TACO₂-studie (2010) wordt een nulmeting uitgevoerd. In de periode tot 2020 maakt de provincie op regelmatige basis een CO₂-rapport op om de voortgang van de CO₂-reductie te monitoren, alsook de maatregelen om de gevolgen van de klimaatwijziging op te vangen.

Om na te gaan hoe het op het vlak van duurzaamheid met onze provincie is gesteld, heeft de provincie Limburg in samenwerking met de Universiteit Gent een duurzaamheidsbarometer ontwikkeld. Deze duurzaamheidsbarometer bestaat uit een honderdtal omgevingsindicatoren, die jaarlijks gepubliceerd worden. Bij elke editie tracht het bestuur na te gaan waarom een indicator goed of slecht scoort. Er worden mogelijke verklaringen gezocht voor bepaalde evoluties, en conclusies of aanbevelingen voor het provinciale beleid geformuleerd. De komende jaren zal de provincie de duurzaamheidsbarometer herbekijken, verbeteren en afstemmen op het proces van de strategische meerjarenbeleidsplanning.

1.1.7 Traject

Het Milieubeleidsplan Provincie Limburg 2010-2013 komt stapsgewijs tot stand.

De eerste fase was het ontwerp Milieubeleidsplan. Dit ontwerpplan werd voorbereid door een stuurgroep van provinciale ambtenaren en becommentarieerd door de provinciale Milieu- en Natuurraad (MINA-raad). De deputatie stelde daarna het ontwerpplan op. De evaluatie van het vorige Milieubeleidsplan was één van de uitgangspunten voor de opmaak van het Milieubeleidsplan Provincie Limburg 2010-2013. Op regelmatige tijdstippen werd een stand van zaken gegeven en kreeg de MINA-raad de kans om inhoudelijk bij te dragen aan het plan. In de aanloop naar het ontwerp Milieubeleidsplan organiseerde de provincie Limburg debatnamiddagen rond de grote thema's van het milieu-, natuur- en klimaatbeleid. De bevindingen van deze debatnamiddagen werden zoveel mogelijk meegenomen in de geest en de uitwerking van dit plan.

Een volgende stap in de procedure was het openbare onderzoek. Van 1 december 2009 tot 15 februari 2010 lag dit ontwerpplan ter inzage bij de gemeenten en bij de provincie. Iedereen kreeg gedurende deze periode de kans om opmerkingen of suggesties in te dienen bij het ontwerpplan. De Vlaamse Regering, de Provinciale Milieuvergunningscommissie, de Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij Limburg en de Limburgse gemeentebesturen konden tijdens het openbare onderzoek advies geven.

Alle ingediende opmerkingen op het ontwerp Milieubeleidsplan werden verzameld en door de provincieraad onderzocht. Zestig dagen na het einde van het openbaar onderzoek stelde de provincieraad het Milieubeleidsplan vast. De raad motiveerde zijn beslissing door aan te geven op welke manier hij al dan niet rekening heeft gehouden met de opmerkingen en adviezen.

De Vlaamse Regering en alle andere adviesverlenende instanties krijgen een vastgesteld plan. Tijdens een periode van drie maanden na deze kennisgeving kan de Vlaamse Regering bepalingen van het provinciale plan vernietigen, wanneer die strijdig zijn met de bindende bepalingen van het gewestelijke Milieubeleidsplan. Het definitieve Milieubeleidsplan ligt ten slotte ter inzage bij de provincie en de gemeenten.

e-info:

- www.limburg.be/milieubeleidsplan voor het definitieve Milieubeleidsplan

1.2 Het klimaatprobleem: een Limburgs plan meer dan waard

1.2.1 Een probleem van wereldformaat

De klimaatwijziging is één van de grootste uitdagingen waar de mensheid voor staat. Ten gevolge van de oplopende concentraties aan broeikasgassen in de atmosfeer (waaronder koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O)) ontstaat een ontsporing van het broeikas effect: de gassen laten het zonlicht door, maar houden de door de aarde teruggekaatste warmte tegen. De opwarming heeft belangrijke gevolgen voor het leefklimaat op aarde. De gemiddelde wereldtemperatuur neemt toe, de zeespiegel stijgt en al naargelang de regio, vermeerderd of vermindert de neerslag. Wetenschappers voorspellen dat de klimaatwijziging grote gevolgen zal hebben en meer overstromingen, meer droogte en de verspreiding van ziekten in de hand zal werken. Ook de natuur deelt in de klappen. Soorten verschuiven hun seizoengebonden activiteiten en hun geografische spreiding; soorten die zich niet tijdig kunnen aanpassen, zijn gedoemd te verdwijnen.

1.2.2 Een aanpak op alle niveaus

De klimaatwijziging die we de laatste vijftig jaar registreren, is grotendeels toe te schrijven aan menselijke activiteiten, zoals ontbossing en het gebruik van fossiele brandstoffen in het verkeer, de industrie, de intensieve landbouw en voor de verwarming van huizen en gebouwen.

Heel de wereld, Europa, Vlaanderen en ook onze provincie en gemeenten hebben dan ook de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid om het broeikas-effect en de gevolgen ervan te beperken. Belangrijke strategieën in de klimaatstrijd zijn een duurzame energievoorziening, een duurzame mobiliteit, een rationeel energiegebruik, een klimaatvriendelijke industrie, een duurzame landbouw, (streven naar) voldoende grote en onderling verbonden natuurgebieden en bossen ... Om de klimaatstrijd tot een haalbare kaart te maken, is het belangrijk dat alle niveaus van het beleid hun bijdrage leveren.

Het klimaatprobleem werd voor het eerst geagendeerd op wereldniveau in 1979 op de Klimaatconferentie in Genève. Een tweede klimaatconferentie leidde tot het VN-Klimaatverdrag in 1992 (Rio de Janeiro), dat een concrete invulling kreeg met het Kyoto-protocol (1997). Eind 2009 werd een nieuwe Klimaatconferentie georganiseerd in Kopenhagen. De bedoeling was om een nieuw wereldwijd klimaatakkoord te bereiken, als opvolger van het Kyoto-protocol. Het Kopenhagen Akkoord werd echter niet formeel aangenomen door alle landen. Er werd enkel akte genomen van het document. Het gaat dus eerder om een 'politiek' dan om een wettelijk bindend akkoord. Het Kopenhagen Akkoord bevat over een aantal cruciale punten (zoals financiering) een eerste aanzet maar blijft op veel andere punten nog heel vaag. Zo bevat het akkoord bijvoorbeeld geen emissiereducties. Kopenhagen wordt dan ook algemeen beschouwd als een gemiste kans om de aanpak van de klimaatwijziging internationaal juridisch te verankeren.

Europa heeft sinds begin 2008 een eigen Europees Klimaatplan. De essentie is de 20-20-20 doelstelling: tegen 2020 het energieverbruik met 20 % reduceren ten opzichte van het verwachte niveau in 2020, 20 % energie halen uit hernieuwbare bronnen ten opzichte van het verwachte niveau in 2020 en 20 % minder broeikasgassen uitstoten (30 % als de VS en China vergelijkbare inspanningen leveren aan het akkoord voor de periode na 2012). Ook België lanceerde het afgelopen jaar haar Nationaal Klimaatplan 2009-2012. Vlaanderen lanceerde in 2006 het Vlaamse Klimaatplan 2006-2012.

1.2.3 Het Limburgse klimaatbeleid

Al is de klimaatwijziging een wereldprobleem, de provincie Limburg heeft hierin een duidelijke en specifieke rol te spelen. Limburg heeft als eerste Vlaamse provincie het lokale Kyoto-protocol, een campagne van de Bond Beter Leefmilieu, onderschreven. Concreet engageerde de provincie zich om:

- haar eigen CO₂-uitstoot en energieverbruik te verminderen;
- de Limburgse gemeenten aan te sporen en te ondersteunen om hetzelfde te doen;
- haar eigen energieverbruik te registreren;
- zich in te passen in de Europese doelstelling, namelijk de eigen CO₂-uitstoot met minstens 20 % te verminderen en een aandeel hernieuwbare energieverbruik van 20 % te bereiken tegen 2020.

In 2008 heeft de provincie een stap verder gezet en heeft het bestuur zich geschaard achter het Europese Klimaatplan. De provincie ent haar klimaatbeleid op deze doelstellingen door:

- Limburgers, gemeenten en bedrijven te stimuleren om hun energiegebruik te beperken;
- duurzame energiebronnen (zon, wind, waterkracht ...) te promoten;
- de luchtvervuiling en de CO₂-uitstoot aan te pakken.

De provincie Limburg wil nog verder gaan: samen met verschillende partners wil ze Limburg tegen 2020 CO₂-neutraal maken. Dit Milieubeleidsplan geeft een stevige aanzet om deze CO₂-neutraliteit tegen 2020 te halen.

1.2.4 Klimaat en duurzame ontwikkeling

In onze samenleving is er een voortdurende spanning tussen ecologische, economische en sociale belangen. Vaak leidt die spanning ertoe dat problemen afgewenteld worden, naar de toekomst of naar andere gebieden in de wereld. Met alle gevolgen van dien: de natuurlijke voorraden geraken uitgeput, de ecosystemen worden aangetast, de biodiversiteit gaat achteruit, werk en inkomen zijn onevenredig verdeeld, miljoenen mensen hebben gebrek aan onderwijs en gezondheidszorg, het klimaat verandert ... Duurzame ontwikkeling biedt als denkkader een oplossing voor de structurele problemen die we vandaag ondervinden.

Wereldwijd, in Europa en in Vlaanderen zijn afspraken gemaakt om de kwaliteit van de economie, sociale ontwikkeling en natuur en milieu in onderlinge samenhang te verbeteren, zonder dat dit de welvaart en het welzijn van de generaties na ons benadeelt. Bij deze duurzame ontwikkeling gaat het er om de verschillende belangen in de domeinen natuur en milieu, economie en het sociale domein met elkaar in balans te brengen. Duurzame ontwikkeling betekent ook dat we rekening houden met de gevolgen van ons handelen elders in de wereld en voor de generaties die na ons komen.

Duurzame ontwikkeling is een belangrijke drijfveer voor de provincie Limburg. Onze provincie sluit zich daarmee aan bij de mondiale, Europese en nationale strategieën voor duurzame ontwikkeling, die gestoeld zijn op de principes van de Conferentie van Rio. Dit Milieubeleidsplan benadert duurzame ontwikkeling vanuit de zorg voor klimaat, milieu en natuur, vanuit het besef dat de milieukwaliteit, het behoud van natuur en maatschappelijke ontwikkelingen nauw samenhangen. Dit plan geeft aanleiding tot een klimaat- en milieubeleid met oog voor de mens, de economie en de planeet. En omgekeerd: een klimaat- en milieubeleid waarvan de waarden en doelen ook een plaats krijgen in de besluitvorming en de initiatieven van andere beleidsdomeinen.

1.2.5 Klimaatstrijd lost ook andere problemen op

Het grootschalige gebruik van fossiele brandstoffen zorgt naast de klimaatwijziging ook voor andere milieuproblemen. Verbrandingsproducten zoals roet, fijn stof, zwavel en stikstofverbindingen leiden tot luchtverontreiniging, verzuring, smog, aantasting van de ozonlaag ... De achteruitgang van het leefmilieu blijft niet zonder gevolgen voor onze gezondheid. Fijn stof is wellicht het meest actuele en best gedocumenteerde milieuprobleem met een aangetoonde impact op onze gezondheid. Zowel aandoeningen aan de luchtwegen, hart- en vaatziekten als kanker worden in verband gebracht met fijn stof. Door de strijd tegen de klimaatwijziging aan te binden, werken we dus ook aan oplossingen voor andere milieu- en gezondheidsproblemen.

1.2.6 Grote veranderingen, nieuwe kansen

Het klimaatprobleem is geen losstaand fenomeen. Onze maatschappij stoot op economische, ecologische en sociale grenzen. Een structurele verandering naar een meer duurzame samenleving dringt zich op. In die grote maatschappelijke verandering, ook transitie genoemd, neemt de overgang naar een duurzame energievoorziening een cruciale plaats in. Een duurzame energievoorziening vereist een transitie naar schone energie die betaalbaar is en continu geleverd wordt.

Een duurzame energievoorziening confronteert ons met grote veranderingen, maar brengt tegelijkertijd volop nieuwe kansen. Niet alleen voor het klimaat, maar ook voor de economie en voor de concurrentiepositie van Vlaanderen en Limburg. De uitstoot van broeikasgassen gaat drastisch omlaag, terwijl energie voor iedereen betaalbaar en continu beschikbaar blijft. Tegelijk ontstaan nieuwe economische markten, bijvoorbeeld in hernieuwbare energie.

Kiezen voor CO₂-neutraliteit betekent een stimulans voor de tewerkstelling. Door bijvoorbeeld het vergroenen van de Limburgse bouw krijgt ook deze sector een nieuwe impuls. Voor heel Vlaanderen rekent de Vlaamse Confederatie Bouw op 16 000 extra groene jobs. Ook op het vlak van Cleantech

wil de provincie Limburg een voortrekkersrol spelen, onder meer door cruciale knowhow te verankeren in onze provincie. Zo ontstaan kennisbedrijven en spin-offs, die direct en indirect aanleiding geven tot nieuwe jobs. Een ander voorbeeld zijn jobs die gecreëerd worden in de sociale economie door te werken met isolatieteams, of jobs die ontstaan in en rond parken (Nationaal Park Hoge Kempen (rangers, horeca en lokale middenstand, ...)).

e-info:

www.lne.be/themas/klimaatverandering/klimaatbeleid over het klimaatbeleid op internationaal, Europees en federaal en Vlaams niveau

www.lne.be/themas/klimaatverandering/klimaatconferentie over het Vlaamse Klimaatbeleidsplan

www.vlaanderen.be/duurzameontwikkeling over het beleid duurzame ontwikkeling op internationaal, Europees, federaal en Vlaams niveau

1.3 Aanpak op twee fronten: de CO₂-uitstoot reduceren en de gevolgen opvangen

Wil de provincie sterk staan in de klimaatstrijd, dan komt het erop aan om op twee fronten te werken. Enerzijds wil de provincie haar CO₂-uitstoot reduceren, en Limburg tot een klimaatvriendelijke provincie maken. Anderzijds wil ze Limburg klaar maken om de gevolgen van de klimaatwijziging te kunnen trotseren.

De CO₂-uitstoot reduceren

De provincie streeft klimaatneutraliteit na en erkent dus ook het belang van andere broeikasgassen. De impact van deze gassen kan uitgedrukt worden in CO₂-equivalenten. Omdat CO₂ de belangrijkste indicatormolecule is en ook bij de media en het brede publiek het beste gekend is, wordt in dit plan de term CO₂-neutraliteit gebruikt om klimaatneutraliteit aan te duiden.

Als we Limburg CO₂-neutraal willen maken, dan moet de uitstoot van CO₂ naar omlaag. Volgende bronnen van CO₂ moeten daarbij worden aangepakt:

- het energieverbruik door gezinnen, bedrijven, landbouwers en overheid;
- het energieverbruik voor mobiliteit en transport;
- het onrechtstreekse energieverbruik door de producten, grondstoffen en diensten die we aankopen;
- het afval van gezinnen, bedrijven en overheden.

De strategie om de CO₂-uitstoot te reduceren, is gebaseerd op de energiedriehoek (Trias energetica):

1. Beperk onnodig energieverbruik.
2. Gebruik zoveel mogelijk hernieuwbare energie.
3. Maak zo efficiënt mogelijk gebruik van fossiele energie als hernieuwbare energie geen optie is.

Naast een reductie van de CO₂-uitstoot vormt ook CO₂-opslag een deel van de strategie om de klimaatwijziging tegen te gaan. Door CO₂ op te slaan, komt het niet vrij in de atmosfeer en draagt het evenmin bij tot het broeikas-effect. De Limburgse bossen, heidegebieden en veenvegetaties zijn geschikt om CO₂ op te slaan. Ook wordt onderzocht of ondergrondse opslag onder de juiste randvoorwaarden een piste kan zijn om CO₂ aan de atmosfeer te onttrekken.

De provincie werkt volgens het preventiebeginsel. Dat betekent dat preventie voor alle behandelde thema's (water, afval, energie, mobiliteit ...) een rode draad vormt in dit plan.

De gevolgen van de klimaatwijziging opvangen

Ook al is het wereldwijd alle hens aan dek om de klimaatwijziging te counteren, de opwarming van de aarde zal nog decennia doorgaan. Dat komt doordat de uitgestoten broeikasgassen nog lang in de atmosfeer blijven en omdat, ondanks alle inspanningen, de uitstoot van broeikasgassen nog onvoldoende daalt. Onze maatschappij, ook in Limburg, zal zich dus moeten aanpassen om de gevolgen van de klimaatwijziging goed te doorstaan. De gevolgen van de klimaatwijziging opvangen kan bijvoorbeeld door extra te investeren in bos en groen, ook in stedelijke omgevingen. Of door overstromingsgebieden aan te leggen die ons beschermen tegen wateroverlast bij extreme regenval.

1.4 Opbouw van dit plan

Dit Milieubeleidsplan omvat:

- een doelstellingen- en actiekader om de CO₂-uitstoot te reduceren (Deel 2. Een klimaatvriendelijk Limburg: de CO₂-uitstoot reduceren);
- een doelstellingen- en actiekader om de gevolgen van de klimaatwijziging op te vangen (Deel 3. Een klimaatbestendig Limburg: de klimaatwijziging trotseren);
- een beschrijving van de processen en de instrumenten om de doelstellingen van het plan te bereiken (Deel 4. Paden voor een maakbaar milieu- en klimaatbeleid).

2 Deel 2. Een klimaatvriendelijk Limburg: de CO₂-uitstoot reduceren

2.1 Waar staan we vandaag?

De provincie Limburg is een voortrekker op het gebied van het CO₂-reductiebeleid. Niet alleen heeft ze als eerste Vlaamse provincie het Lokale Kyoto-protocol onderschreven, ze schaarde zich ook al vroeg achter het Europese Klimaatplan. Ook op het terrein werd de laatste jaren heel wat gerealiseerd, met het Centrum Duurzaam Bouwen, het Steunpunt Dubolimburg, campagnes rond isolatie en op het gebied van hernieuwbare energie (Elke dag ZONDag), opeenvolgende succesvolle edities van de Klimaatwijken, enzovoort.

Naast energie waren ook duurzaam watergebruik, een duurzame mobiliteit, ecologisch tuinieren en een duurzame consumptie belangrijke accenten in het provinciale milieubeleid tot nog toe, met campagnes voor het drinken van kraantjeswater, tuincampagnes, mobiliteitscampagnes .... De provincie geeft al jaren het goede voorbeeld door zelf duurzaam aan te kopen (FSC-gelabeld hout), zuinig om te springen met water, een rationeel energieverbruik door te voeren in de eigen gebouwen, te kiezen voor een natuurvriendelijk beheer van de provinciale domeinen enzovoort.

2.2 Welke zijn onze doelen?

Een duurzaam gebruik van energie

Een duurzaam gebruik van water

Een duurzaam gebruik van grondstoffen en materialen

De acties en maatregelen die hieronder worden opgesomd, zijn een eerste aanzet. Op basis van de resultaten van de TACO₂-studie kunnen ze via bijkomende actieprogramma's worden bijgestuurd of aangepast, of kunnen nieuwe acties worden opgezet.

2.3 Wat gaan we doen: acties en maatregelen

2.3.1 TACO₂-studie en Cleantech-platform

1. Een TACO₂-studie voor Limburg uitvoeren

De aanpak en de acties voor een CO₂-neutrale provincie moeten geloofwaardig en wetenschappelijk onderbouwd zijn. In Limburg is al knowhow aanwezig over CO₂ maar vaak nog verspreid en nog niet vertaald naar concrete maatregelen voor het (boven)lokaal beleid. Daarom zal het provinciebestuur een studie laten uitvoeren om de mogelijkheden voor CO₂-reductie op de schaal van de provincie Limburg op te lijsten. De studie zal de koers uitzetten voor een CO₂-beleid gedurende de komende jaren. Ze zal de basis vormen voor het verder concretiseren en verfijnen van de acties van dit plan.

De studie bestaat uit:

- het voorstellen van een wetenschappelijk juiste en maatschappelijk verantwoorde omschrijving van het concept 'Limburg CO₂-neutraal' en een inventarisatie van de CO₂-uitstoot van de provincie Limburg, die als nulmeting gebruikt kan worden;
- het uitwerken van minstens twee wetenschappelijk onderbouwde transitietrajecten, uitgezet tegenover het 'Business As Usual' (BAU)-scenario, om te komen tot de gewenste toestand. Hierbij moet rekening worden gehouden met lopende en geplande activiteiten met een mogelijke significante

impact op de CO₂-uitstoot. Om de economische haalbaarheid te garanderen, worden hieraan prognoses gekoppeld m.b.t. economische ontwikkeling en welvaart;

- het formuleren van concrete aanbevelingen voor het provinciale en gemeentelijke beleid op korte en lange termijn, inclusief het aanreiken van geschikte beleidsinstrumenten binnen de taken en bevoegdheden van de lokale besturen.

De provincie wil niet wachten op de resultaten van de studie om lopende initiatieven voort te zetten en nieuwe acties op te zetten.

2. Het Cleantech-platform mee aansturen

Begin 2009 installeerden de Universiteit Hasselt en de Limburgse Reconversie Maatschappij (LRM) het Cleantech-platform. Cleantech is een multisectoraal platform waar bedrijven, investeerders, overheden en kennisinstellingen samenwerken rond schone technologieën: dat zijn technologieën die bijdragen aan een schoner milieu en/of zorgen voor energiebesparing. Het platform is bedoeld om de bedrijfseconomische activiteiten op het gebied van schone technologieën te stimuleren en te versnellen. Het Cleantech-platform wil de expertise in de kennisinstellingen activeren en de ontwikkeling van bedrijfsrelevante kennis stimuleren om nieuwe ecologisch-economische projecten kansen te geven.

Het project krijgt Europese steun via het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). De provincie Limburg, de Associatie Universiteit-Hogescholen Limburg, de Katholieke Hogeschool Limburg, de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek, de K.U.Leuven, Capricorn Cleantech Fund en het Innovatiecentrum Limburg zijn de partners van Cleantech. Zij streven ernaar de link te leggen tussen de beschikbare kennis en de concrete behoeften bij bedrijven door te werken rond concrete thema's: 1) sanering en energieproductie, 2) CO₂-opslag en energieproductie, 3) slimme energieproductie en -vraag, 4) energie en (ge)bouwen, 5) materialen, afval en recyclage en 6) duurzaam transport en logistiek.

De aanwezigheid van investeerders zorgt voor toegang tot kapitaal. Als er specifieke kennis ontbreekt, kunnen bedrijven en kennisinstellingen hierop inspelen met nieuwe onderzoekstrajecten.

2.3.2 Duurzame bedrijven en bedrijventerreinen

Bedrijven kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan een CO₂-neutrale provincie: door duurzaam en maatschappelijk verantwoord te ondernemen en oog te hebben voor energiebesparing en hernieuwbare energie, duurzaam transport, rationeel watergebruik, recyclage en hergebruik ... Eco-efficiëntie is het streven om producten goedkoper en tegelijk milieuvriendelijker te maken door duurzame processen, hergebruik van afvalstoffen als grondstof, milieuvriendelijk ontwerp of ecodesign. Bij ecodesign wordt de volledige levenscyclus van het product bekeken (van grondstoffen tot afdanking). Cradle to Cradle (letterlijk: van wieg tot wieg) gaat nog een stuk verder. Het vertrekpunt is de stelling 'afval is voedsel'. Cradle to Cradle-producten of toepassingen zijn zo ontworpen dat elke vezel ervan (afval) zonder kwaliteitsverlies of milieuschade hergebruikt kan worden (voedsel). De focus ligt dus niet op 'minder afval', maar op 'geen afval'.

Duurzame bedrijventerreinen zijn geënt op een efficiënter ruimte-, energie- en grondstoffenverbruik, op een vermindering van de milieubelasting, gunstigere mobiliteitsstromen en daardoor meteen ook op een verbetering van het (bedrijfs)economisch resultaat. Naast ingrepen op het vlak van infrastructuur, zijn hiervoor intense samenwerkingsverbanden tussen bedrijven onderling en met overheden noodzakelijk. Concreet kunnen ondernemingen op duurzame bedrijventerreinen grondstoffen of energie uitwisselen, gemeenschappelijk aan selectieve inzameling doen, een gemeenschappelijk transport van medewerkers of goederen organiseren, de open ruimte tussen de bedrijfsgebouwen op een natuurvriendelijke manier inrichten en beheren ...

3. Duurzame bedrijven(terreinen) stimuleren

De provincie stimuleert de uitbouw en inrichting van duurzame bedrijven en duurzame bedrijventerreinen in Limburg. Er is al heel wat informatie over duurzame bedrijventerreinen beschikbaar en er zijn goede voorbeelden, ook in Limburg. De provincie Limburg (via de Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij of POM) bundelt al die informatie en stelt ze ter beschikking van geïnteresseerde bedrijven en federaties. De provincie informeert bedrijven ook over de subsidiemogelijkheden van Vlaanderen en Europa, en zet zich in om deze subsidies toegankelijker te maken voor de bedrijven. Ze past ook haar vergunningsbevoegdheden toe om bedrijven(terreinen) duurzamer te maken.

Energieperformante economie, economische opportuniteiten

Limburg wil uitgroeien tot een Europese sociaal-economische topregio. Tegelijk streeft de provincie naar CO₂-neutraliteit: een paradox?

Investerings in innovatieve technieken en energie-efficiëntie, alsook de resolute ontwikkeling van de groene economie bieden een formidabele kans om duurzame economische groei te realiseren. Een energieperformante economie creëert kansen voor nieuw innovatief en creatief ondernemerschap, nieuwe bedrijfsinvesteringen en bijkomende werkgelegenheid. De uitdaging zal erin bestaan om de Limburgse economie leefbaar te houden in een wereld waar klimaat de ultieme toetssteen wordt. Meer en meer geldt dat een industrie die klimaatvriendelijk is, ook competitief is.

Sectoren die een belangrijke impact hebben op de CO₂-uitstoot zoals de transportsector, energie-intensieve bedrijven en de landbouw dragen een grote verantwoordelijkheid. De grootschalige energie-intensieve industrie valt onder het Europese emissiehandelsysteem. Bedrijven kunnen hun energie-efficiëntie opdrijven door een combinatie van:

- energie-efficiëntere processen;
- de reductie van materiaal- en energiegebruik door slimme ontwerpen;
- de vermindering van het energieverbruik buiten de poort: reductie van het transport, duurzame mobiliteit, lager energiegebruik bij eindgebruikers ...;
- de efficiëntere opwekking van warmte en elektriciteit met warmtekrachtkoppeling, afvang en opslag van CO₂ uit procesemissies;
- de toepassing van groene, duurzame grondstoffen in plaats van fossiele brandstoffen (reststromen, bijproducten ...);
- ...

Het verzoenen van CO₂-neutraliteit en economische ambities zoals het creëren van een logistieke poort in Limburg, is een uitdaging en is daarom ook mee onderwerp van de TACO2-studie. Het TACO2 moet de economische en logistieke ambities van de provincie meenemen als belangrijke randvoorwaarde.

2.3.3 Duurzaam wonen en bouwen

Energie besparen, toepassen van duurzame energie, verantwoord isoleren, gezonde ventilatie, koelen zonder airco's, milieubewust materiaalgebruik, geluidsisolatie, waterbesparing, afkoppelen, infiltreren en gebruik van hemelwater ... Tijdens het bouwproces en in de woning kunnen (ver)bouwers en bewoners heel wat maatregelen nemen die leiden tot een lagere CO₂-uitstoot: rechtstreeks door minder energie te verbruiken of energieverliezen te beperken, of onrechtstreeks door te kiezen voor duurzame materialen.

4. Het Steunpunt Dubolimburg uitbouwen

Het Steunpunt Dubolimburg werd opgericht in 2005 als een samenwerking van de provincie Limburg, het Centrum Duurzaam Bouwen (CeDuBo) en de Bond Beter Leefmilieu (BBL) met financiële steun van de Europese Unie (EFRO). Het Steunpunt begeleidt Limburgse projecten op het vlak van duurzaam bouwen. Het is ook de Limburgse (en vanuit haar pioniersrol ook Vlaamse) gespreks- en adviespartner op het gebied van duurzaam bouwen en wonen voor particulieren, overheden, professionals, ngo's en onderwijsinstellingen.

De afgelopen jaren gaf het Steunpunt honderden planadviezen, adviseerde meer dan honderd concrete bouwprojecten en organiseerde tal van infosessies en workshops over duurzaam bouwen en wonen. Het ondersteunde ook succesvolle energiecampagnes zoals Elke Dag ZONDag voor de promotie van zonne-energie.

De partners blijven de komende jaren samen verder investeren in het Steunpunt, zodat het kan uitgroeien tot een volwaardig innovatienetwerk voor duurzaam wonen en bouwen in Limburg en een voorbeeld wordt op Vlaams niveau. De provincie engageert zich om een minimale werking van het Steunpunt te blijven waarborgen en treedt op als (co)promotor voor projecten die het Steunpunt verder uitbouwen. De meetlat duurzaam bouwen wordt afgestemd op nieuwe Belgische of Vlaamse initiatieven en zal verder gebruikt worden om bouwprojecten op een eenvoudige manier op duurzaamheid te screenen. Tegelijk neemt het Steunpunt diverse initiatieven om de bouwsector op te leiden en te sensibiliseren rond duurzaam bouwen.

Kennisoverdracht blijft een cruciale taak voor het Steunpunt. Voor particulieren organiseert het Steunpunt Dubolimburg demonstratie- en voorbeeldprojecten, verkent het de mogelijkheden van hernieuwbare materialen in de bouw en onderzoekt het alternatieve financiering van energiebesparende maatregelen. Verder zal het Steunpunt een belangrijke rol spelen in de campagne 'Limburg isoleert' rond isolatie en ventilatie. Het zal ook blijven investeren in platformen en netwerken die partners rond duurzaam bouwen en wonen samenbrengen. Ten slotte werkt het Steunpunt samen met de andere Vlaamse provincies en de Bond Beter Leefmilieu, CeDuBo en de Vlaamse overheid om te komen tot een Vlaams netwerk van steunpunten.

5. Duurzaam bouwen en wonen stimuleren

De provincie ondersteunt Limburgers die kiezen voor duurzaam bouwen of verbouwen niet alleen met advies en vorming (o.a. door de gezamenlijke organisatie van de Infrax-Bouwteams), maar ook door hen de weg te wijzen naar de beschikbare financiële steunmaatregelen. De provincie Limburg ondersteunt de gemeenten in hun eerstelijnsfunctie door vormingen te organiseren en publicaties en informatie aan te reiken. Via overleg werkt de provincie aan afstemming en samenwerking tussen provincie, gemeenten, ngo's en intergemeentelijke woonloketten en beroepssectoren bouw. Ook gebeurt er een verdere inhoudelijke integratie met de beleidsdomeinen wonen en ruimtelijke ordening.

6. In de kijker: de campagne 'Limburg isoleert' 2009-2011

De provincie Limburg, Infrax en het Steunpunt Dubolimburg lanceerden een grootscheepse campagne rond isoleren. Die heeft als doel om zoveel mogelijk Limburgers aan te sporen hun huizen en daken te isoleren. Isoleren is dé weg naar een lager energieverbruik, een beter wooncomfort en een verminderde CO₂-uitstoot. Duurzaam en energiezuinig bouwen staat of valt met een degelijke isolatie. Nochtans zijn heel wat woningen in Limburg nog onvoldoende geïsoleerd, en dat leidt tot dure en milieubelastende energieverliezen. De isolatiecampagne van de provincie wil particulieren wijzen op het belang van een goede isolatie en wegwijs maken in de premies en subsidies.

Het doel van de campagne is om woningen een stuk beter te isoleren tegen 2012. Een vijfde van de Limburgse nieuwbouwwoningen moet tegen die datum een E-peil hebben van 60 of minder. Voor bestaande woningen wil Limburg, opnieuw tegen 2012, het aandeel woningen zonder dak-, vloer- en muurisolatie en met enkelglas terugdringen. Concreet vertalen we de doelstellingen van het Vlaamse energierenovatieprogramma 2020 naar de situatie in Limburg. Dit betekent dat elk jaar bij 7 500 woningen het dak wordt geïsoleerd, bij 7 900 woningen superisolerende beglazing wordt geplaatst, bij 2 000 woningen muurisolatie wordt geplaatst en bij 500 woningen de vloer wordt geïsoleerd.

De campagne loopt drie jaar. De boodschap 'Isoleer maximaal!' wordt langs verschillende communicatiekanalen verspreid: een isolatieloket, infoavonden voor een algemene doelgroep en voor doe-het-zelvers, folders, brochures en de aanwezigheid van de campagne op beurzen. De isolatiecampagne is een echte netwerkcampagne, waarbij de initiatiefnemers samenwerken met gemeentebesturen, verenigingen, de bouwsector, de sociale economie en de architectenwereld. De campagne 'Limburg isoleert' omvat ook een sociaal luik om kansarme groepen te betrekken, onder meer door samenwerking met de sociale economie.

7. Kiezen voor hernieuwbare energie

Zonne-energie, windenergie, waterkracht: door zich achter het Europese Klimaatplan te scharen, engageert de provincie zich om hernieuwbare energie te promoten bij de gemeenten en de Limburgers.

Ze geeft ook zelf het voorbeeld door hernieuwbare energie toe te passen in haar eigen gebouwen en domeinen.

Om particulieren en gemeenten over de streep te trekken om te kiezen voor hernieuwbare energie, richt de provincie samen met het Steunpunt Dubolimburg een infoloket hernieuwbare energie op. De gemeenten, maar ook de Limburgers zelf, kunnen hier terecht voor informatie over groene energie: technische gegevens, maar ook info over subsidies en andere steunmaatregelen.

Het infoloket zal onder meer:

- de Limburgers en gemeenten stimuleren om duurzame energiebronnen in te zetten in hun woningen aan de hand van gerichte campagnes.
- de Limburgers informeren over de mogelijkheden om groene stroom aan te kopen.

8. Gemeenten ondersteunen bij het opstellen van klimaatplannen

Om duurzame energie een prioriteit te maken in de gemeenten, worden deze ondersteund bij de opmaak van klimaatplannen door de provincie en het Steunpunt Dubolimburg in overleg met andere actoren. Deze klimaatplannen bestaan uit twee belangrijke delen: rationeel energiegebruik en hernieuwbare energie. Voor beide worden een inventarisatie (stand van zaken en potentieel) en een actieplan opgemaakt. Voor het deel hernieuwbare energie werd een hulpmiddel uitgewerkt door ODE Vlaanderen in opdracht van de Vlaamse overheid: een hernieuwbare-energiescan en een draaiboek voor acties. Deze tools geven de gemeente een correct beeld van het technische potentieel en de acties die ze kan uitvoeren om dat potentieel actief in te vullen. Op basis van de resultaten van de scan stimuleert de provincie de gemeenten om hernieuwbare energiebronnen (zonnepanelen, warmtepompen ...) in te zetten en een eigen klimaatbeleid te voeren.

De provincie ondertekende het Lokaal Kyoto-protocol, een campagne van de BBL. De doelstellingen van het Lokaal Kyoto-protocol sluiten perfect aan bij de opmaak van deze klimaatplannen. Samen met de BBL en met Infrac zal de provincie de Limburgse gemeenten stimuleren om zich hierbij aan te sluiten en hen de nodige begeleiding en ondersteuning geven. Het is de bedoeling dat de verschillende initiatieven elkaar aanvullen en versterken.

9. Voorbeeld- en demonstratieprojecten duurzame energie ondersteunen

De provincie stimuleert voorbeeld- en demonstratieprojecten op het vlak van duurzame energie: CO₂-neutrale woningen en wijken, gebruik van biomassa rekening houdende met de duurzaamheidscriteria die hiervoor in ontwikkeling zijn ... Enerzijds door ondersteuning en begeleiding van gemeenten en andere actoren (o.m. via Steunpunt Dubolimburg), anderzijds door te participeren in projecten (bv. als copromotor).

10. Rationeel energiegebruik stimuleren

Naast hernieuwbare energie, is ook verstandig omspringen en zuinig zijn met energie - rationeel energiegebruik - belangrijk om onze CO₂-uitstoot terug te dringen. Rationeel energiegebruik vergt een hele gedragswijziging. De provincie zet campagnes op om de Limburgers te stimuleren tot rationeel energiegebruik. Concreet zal de provincie de campagne Klimaatwijken verder ondersteunen. De voorbije jaren hebben telkens meer dan 500 gezinnen gedurende een halfjaar met veel succes inspanningen gedaan om 8,5 % energie te besparen. Deze campagne kan in de toekomst verder evolueren in de richting van lokale burgerinitiatieven rond klimaat en energie.

Limburg: sociaal CO₂-neutraal

Om onze provincie tegen 2020 CO₂-neutraal te maken, is het belangrijk dat we snel ons energieverbruik verminderen en omschakelen naar energie op basis van hernieuwbare bronnen. Dit vraagt om te beginnen investeringen waar niet iedereen het geld voor heeft. Ook voor kansarmen moet duurzame energie haalbaar en betaalbaar zijn.

De klassieke sensibilisatiecampagnes rond energiebesparing, isolatie e.d. richten zich op een breed publiek, maar gaan vaak voorbij aan specifieke doelgroepen zoals kansarmen en ouderen. Toch blijft het belangrijk deze doelgroepen aan te spreken. Zo blijkt uit een enquête van het Vlaamse Gewest dat ouderen niet meer investeren in energiezuinigheid van hun woning, ondanks het feit dat ze deze investering zeer snel hebben terugverdiend. Naast aangepaste informatie is er nood aan concrete hulp, financiële en logistieke steun. De nieuwe isolatiecampagne van de provincie is in die zin opgevat: om de isolatie-investeringen ook voor gezinnen met een lager inkomen haalbaar te maken, slaat de provincie de handen in elkaar met de sociale economie om bepaalde ingrepen betaalbaar te laten uitvoeren. Ook projecten zoals collectief isoleren op buurtniveau zijn het bestuderen waard.

De provincie streeft ernaar het recht op wonen te realiseren, dit wil zeggen wonen in een aangepaste woning van een goede kwaliteit, in een behoorlijke omgeving, tegen een betaalbare prijs en met woonzekerheid. De huisvestingsmaatschappijen en sociale verhuurkantoren zijn een belangrijke partner. Zij kunnen een intensieve rol spelen bij het realiseren van duurzame, energiezuinige woonprojecten, met bijzondere aandacht voor de sociaal zwakkeren.

2.3.4 Duurzaam tuinieren en duurzaam groenbeheer

Niet alleen in woningen en gebouwen, maar ook in tuinen en openbare groendomeinen is CO₂-reductie van tel. Duurzaam, natuurvriendelijk en afvalarm tuinieren is ook klimaatvriendelijk tuinieren. Iedere Limburger en ook de gemeenten kunnen hieraan een bijdrage leveren.

11. De tuincampagne 'Limburg Eco-logisch' realiseren

De provincie Limburg zet samen met Limburg.net een tuincampagne op. Onder het label 'Limburg Eco-logisch' willen de partners de Limburgers overtuigen om duurzaam en natuurvriendelijk om te gaan met tuinen. De campagne laat particulieren kennismaken met duurzame, natuurvriendelijke en afvalarme vormen van tuinieren aan de hand van voorbeeldtuinen, informatiebrochures en allerhande acties. Er worden ook acties opgezet rond het kweken van groenten in eigen tuin, ecologische

volkstuintjes, biodiversiteit in de tuin en bestrijdingsmiddelenvrij tuinieren. Ook de gemeenten worden gestimuleerd om het openbaar groen op een duurzame manier te beheren.

2.3.5 Duurzaam consumeren

Naast de energie die de Limburgers rechtstreeks verbruiken, in elektrische toestellen of de verwarming van woningen en gebouwen, zit ook energie vervat in alle consumptiegoederen. Door duurzaam aan te kopen, te kiezen voor lokaal geproduceerde materialen en producten, leidingwater te drinken in plaats van flessenwater, snoeien we ook indirect in de CO₂-uitstoot van de provincie.

12. De Limburgers stimuleren om duurzame producten te gebruiken

De provincie sensibiliseert de Limburgers over een duurzaam productgebruik. Ze informeert hen over de milieu- en gezondheidsrisico's van bepaalde producten (bestrijdingsmiddelen, houtverduurzamings-middelen, verven en vernissen, solventen ...) en promoot milieuvriendelijke alternatieven. De provincie stimuleert ook de gemeenten tot een duurzaam aankoopbeleid (Vlaco-gelabelde compost, FSC-gelabeld hout, solventvrije producten ...).

De provincie Limburg werkt ook aan duurzame voedselconsumptie met acties ter promotie van producten van de biolandbouw, steun aan gemeenten bij de aankoop van duurzame cateringproducten en een informatiecampagne om de doelgroepen te laten kennismaken met duurzame voeding (voedselkilometers, voedselvoetafdruk ...) en fairtradeproducten.

13. Een drinkwatercampagne 2009-2011 opzetten

De provincie Limburg lanceert samen met de Limburgse drinkwatermaatschappijen, Limburg.net en de BBL een nieuwe campagne rond het drinken van leidingwater. Met deze campagne zet het provinciebestuur de milieuvoordelen van het drinken van leidingwater in de kijker en wil ze de Limburgers overtuigen om leidingwater te drinken.

Door het promoten van het drinken van leidingwater wordt meteen ook duidelijk gemaakt dat de kwaliteit van dit water te goed is om zomaar te verspillen. Het is noodzakelijk om water van hoge kwaliteit enkel te gebruiken waar nodig (bijvoorbeeld voor menselijke consumptie) en op andere momenten (toiletspoeling, schoonmaak,..) te kiezen voor water van mindere kwaliteit, zoals regenwater.

Klimaat en duurzame ontwikkeling: hier en ginder, nu en straks

De klimaatwijziging is een wereldwijd probleem, maar treft nog het meest de armste bevolkingsgroepen in ontwikkelingslanden. Vooral in het zuiden zijn bepaalde gevolgen nu al heel erg zichtbaar. Een rechtvaardig klimaatbeleid betekent ook dat de industrielanden in het noorden hun CO₂-uitstoot drastisch verlagen en dat er extra geld komt voor de landen in het zuiden.

De provincie Limburg gaat voor haar beleid uit van duurzame ontwikkeling. Dit betekent dat alles in zijn wereldwijde samenhang bekeken wordt en dat afwenteling van onze problemen naar de toekomst of naar andere gebieden in de wereld wordt vermeden.

In elk provinciaal beleidsdomein liggen mogelijkheden om werk te maken van duurzamere vormen van productie en consumptie. Zo kunnen we vanuit een globaal perspectief groeien naar een duurzaam en klimaatneutraal Limburg. Voorbeelden van aanknopingspunten:

- In een duurzaam aankoopbeleid kunnen milieu- en sociale aspecten verder worden geïntegreerd. De provincie Limburg kiest voor hout met het FSC-label. Dat label garandeert dat het gebruikte hout geëxploiteerd wordt met respect voor mens en milieu. De provincie Limburg was in 1994 een van de eerste overheden die koos voor koffie met het Max Havelaarkeurmerk en dus voor fair trade. De uitdaging is nu om door te groeien naar een echte fairtrade provincie.

- Bij het ondersteunen van projecten in het zuiden kan de provincie verder gaan met het hanteren van milieucriteria in de goedkeuringsprocedure. Bij de selectie van projecten zou er aandacht kunnen gaan naar de gevolgen van de klimaatwijziging. Bij voorkeur ondersteunt de provincie structurele projecten in het Zuiden die op lange termijn oplossingen leveren voor de plaatselijke bevolking.
- Duurzame ontwikkeling impliceert een transitie naar een meer duurzame samenleving. Burgers hebben de kennis en capaciteiten nodig om mee te werken aan zo'n verandering. Er is dus een duidelijke nood aan een educatie voor duurzame ontwikkeling (of EDO). Het ligt voor de hand dat de beleidsdomeinen die een educatief aanbod uitwerken, hier rond samenwerken.

2.3.6 Duurzame mobiliteit

Voor verplaatsingen en transport gebruiken we allemaal samen heel wat energie. Een duurzame mobiliteit (autodelen, gebruik maken van het openbaar vervoer, autoverplaatsingen vervangen door fietsen ...) is noodzakelijk om de CO₂-uitstoot van de provincie Limburg te temperen en draagt ook bij tot een goede luchtkwaliteit (minder uitstoot van fijn stof en NOx). Zowel de provincie zelf, de gemeenten, de particulieren als de bedrijven moeten de stap zetten naar een duurzame mobiliteit.

14. Duurzame mobiliteit promoten

De provincie Limburg promoot duurzame vervoermiddelen bij particulieren, verenigingen en gemeenten. Daartoe organiseert ze infodagen voor de milieu- en duurzaamheidsambtenaren, biedt ondersteuning op maat aan gemeenten, moedigt projecten rond autodelen aan, en organiseert de acties *'Afkicken!... Autoluw naar het werk'* en *'Autoluw naar School'*. Om het fietsen als milieuvriendelijk alternatief te promoten, volgt de provincie het beleid op rond fietspaden en buurtwegen en staat ze in voor de uitbouw en kwaliteitsbewaking van het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk. De provincie neemt ook actief deel aan de actie *'Bike to Work'* van de Fietsersbond.

15. De campagne Velodroom voortzetten

Velodroom is een project van de provincie Limburg om het functioneel fietsen te promoten. De Velodroomweek is één van de projectonderdelen. Tijdens deze fietsweek zet de provincie het fietsen als milieuvriendelijk vervoermiddel extra in de kijker. Limburgers worden via allerlei kanalen aangemoedigd om naar het werk, de school, de winkel, de jeugdvereniging, de sportclub ... te fietsen. In deze campagne rekent de provincie sterk op de medewerking van steden, gemeenten en scholen om fietsacties met kinderen te organiseren.

16. Bedrijven aanzetten tot duurzame mobiliteit

Via het provinciaal mobiliteitspunt Mobidesk ondersteunt de provincie bedrijven die de duurzame woon-werkpendel willen promoten bij hun werknemers en duurzame mobiliteitsmaatregelen willen nemen. Bij projecten rond duurzame bedrijventerreinen (zie hierboven) wordt ook het aspect duurzame mobiliteit bekeken.

2.3.7 Milieu, hinder en gezondheid

Door de CO₂-uitstoot van de provincie tegen te gaan, werkt de provincie ook aan het terugdringen van andere schadelijke stoffen. Die stoffen zijn niet alleen nadelig voor het milieu en de natuur, maar kunnen ook onze gezondheid schaden. Milieu en gezondheid vormt voor de provincie dan ook een belangrijk thema in het kader van de klimaatstrijd. De provincie zet concrete initiatieven op met de LOGO's, onder meer rond de gezondheidseffecten van illegaal stoken, gezond wonen en bestrijdingsmiddelen.

17. De milieugezondheidsenquête uitvoeren

De provincie Limburg voert een milieugezondheidsenquête uit in West-Limburg, Noord- en Oost-Limburg en het zuiden van de provincie. De methodiek van die enquête werd al met succes getest in de omgeving van de industriezone Genk-Zuid. De enquête peilt uitgebreid naar de milieuhinder die de bewoners vandaag in hun onmiddellijke omgeving ervaren: van de aanwezigheid van industrie tot mogelijke geurhinder door sluikstoken of geluidsoverlast van verkeer. In enkele gemeenten is een bijkomend gebied afgebakend dat afzonderlijk bekeken wordt; het gaat om gebieden waar sprake is van mogelijk cumulatieve milieudruk. De enquête polst ook naar het gezondheidsgevoel van de bewoner.

Een onafhankelijk studiebureau organiseert de enquête in opdracht van de provincie en in nauw overleg met elk lokaal bestuur. Een stuurgroep van (externe) deskundigen begeleidt het onderzoek. De milieugezondheidsenquête verloopt in nauwe samenwerking met de gemeentebesturen, onder meer voor het communiceren van de resultaten van de campagne.

18. Maatregelen nemen in het kader van de milieugezondheidsenquête

De bedoeling van de milieugezondheidsenquête is beleidsinformatie te verzamelen over welzijn, gezondheid en milieuhinder voor elke stad en gemeente in Limburg. Dat is niet alleen nuttig voor het provinciebestuur, maar ook voor elk afzonderlijk gemeente- of stadsbestuur. De resultaten van de milieugezondheidsenquête zullen mogelijk een aanleiding zijn om maatregelen te nemen of suggesties te doen aan gemeenten, bedrijven of bewoners.

e-info:

- www.limburg.be/milieugezondheid

2.4 De vinger aan de pols: monitoring van de Limburgse CO₂-uitstoot

19. Een CO₂-rapport opmaken en communiceren over de stand van zaken

In het kader van de TACO2-studie (2010) wordt een nulmeting uitgevoerd. In de periode tot 2020 maakt de provincie op regelmatige basis een CO₂-rapport op om de voortgang van de CO₂-reductie te monitoren, alsook de maatregelen om de gevolgen van de klimaatwijziging op te vangen.

20. CO₂ in de duurzaamheidsbarometer

De indicatoren met betrekking tot energie, watergebruik, duurzame consumptie ... in de duurzaamheidsbarometer worden geactualiseerd en jaarlijks opgevolgd.

3 Deel 3. Een klimaatbestendig Limburg: de veranderingen trotseren

3.1 De natuur als bondgenoot

3.1.1 Waar staan we vandaag?

De biodiversiteit gaat achteruit

Ondanks Countdown 2010 - een internationaal engagement dat de provincie Limburg onderschreef om de achteruitgang van de biodiversiteit een halt toe te roepen - is er geen trendbreuk op het vlak van biodiversiteit vast te stellen. Over heel de wereld blijft de biodiversiteit achteruitgaan. Ook in Limburg is dat het geval: de dagvlinders en de akkervogels doen het bijvoorbeeld helemaal niet goed. Goed nieuws is dat in onze provincie toch enkele soorten aan een opwaartse beweging bezig zijn. Een aantal bosvogels, das en roerdomp zijn daar voorbeelden van.

De achteruitgang van de biodiversiteit kent vele oorzaken. Leefgebieden worden vernietigd en versnipperd. Bovendien heeft de biodiversiteit te lijden onder de verontreiniging van het leefmilieu en de verspreiding van invasieve soorten.

Klimaat, een nieuwe bedreiging

De klimaatwijziging versterkt de achteruitgang van de biodiversiteit. De opwarming van de aarde verplicht planten en dieren om zich aan te passen aan nieuwe leefomstandigheden of te migreren. De meeste soorten kunnen dat, andere niet. Daardoor verliest de natuur haar samenhang en komen zelfs de planten en dieren die zich aanpassen in de problemen. De impact van de klimaatwijziging is zo groot, dat ze - samen met andere bedreigingen zoals versnippering, verzuring ... - het behalen van natuurdoelstellingen in gevaar brengt: internationale doelstellingen zoals Countdown 2010 en Natura 2000, Limburgse doelstellingen zoals die van het project 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' (GALS) en 'Soorten en Landschappen, dragers voor biodiversiteit' (SOLABIO).

De impact van de klimaatwijziging op de natuur wordt steeds duidelijker, ook in Limburg. Eén van de vaststellingen uit het Natuurrapport Vlaanderen is dat de verspreiding van soorten opschuift naar het noorden. Bepaalde warmteminnende soorten hebben het in onze streken steeds beter naar hun zin. Zo doen zuidelijke libellen en sprinkhanen het tegenwoordig erg goed in Limburg. Ook het omgekeerde is waar: soorten die de warmte minder goed verdragen, krijgen het knap lastig. De veenbes wordt in onze streken bijvoorbeeld steeds zeldzamer, omdat het klimaat te warm en te droog wordt. De bijenorchis rukt naar het noorden op: die orchidee wordt tegenwoordig zelfs in Friesland aangetroffen. Een ander gevolg van de stijgende temperatuur is dat het sneller warm wordt in de lente. Typische lenteactiviteiten in de natuur komen steeds vroeger op het jaar voor: sommige bomen staan vroeger in bot, bepaalde soorten padden trekken er eerder op uit, de stuifmeelproductie van een aantal boomsoorten komt vroeger op gang, insecten sluipen vroeger uit, trekvogels komen vroeger uit het zuiden ...

Al deze veranderingen zouden zo dramatisch niet zijn, mochten ze niet als gevolg hebben dat de relaties in de natuur danig verstoord raken, zo leert het Natuurrapport. Veel activiteiten in de natuur zijn immers op elkaar afgestemd: veranderingen bij één soort kunnen leiden tot een waterval van effecten in de voedselketen en in relaties tussen andere soorten.

De natuur als bondgenoot in de strijd tegen CO₂

Ecosystemen zoals bossen, veengebieden en moerassen slaan grote hoeveelheden CO₂ op. Door de fotosynthese halen bomen met behulp van het zonlicht koolstof uit de atmosfeer. Voornamelijk jonge, opgroeiende bossen, zoals veel van de Europese bossen, nemen grote hoeveelheden CO₂ op. Maar ook in de dode biomassa van de bosbodem en in veengebieden zit een recordvoorraad koolstof

opgeslagen. Naast een reductie van de CO₂-uitstoot moet de CO₂-opslag in de natuur dan ook deel uitmaken van de strategie om de klimaatwijziging tegen te gaan. Door CO₂ op te slaan, komt het niet vrij in de atmosfeer en draagt het evenmin bij tot een versterking van het broeikas-effect. De Limburgse bossen, heidegebieden en veenvegetaties zijn geschikt om CO₂ op te slaan. Door deze koolstofrijke biotopen te beschermen, wordt weerwerk geboden aan de opwarming. Bossen matigen ook de klimaatwijziging rechtstreeks. Naast hun capaciteit om koolstof op te slaan, hebben ze een bufferende werking op de temperatuurschommelingen van de aarde. Grote bossen en parken hebben bijvoorbeeld een koelend effect op het stadsklimaat. De opwarming van het klimaat is dus een reden te meer om de Limburgse bossen voluit te beschermen en te koesteren.

De Limburgse natuur wordt gekoesterd

Liefst 40 % van de oppervlakte aan beschermde natuur in Vlaanderen ligt in Limburg. Van alle Vlaamse planten en dieren komt 90 % in Limburg voor, en bovendien komen heel wat zeldzame en bedreigde Vlaamse soorten enkel in Limburg voor. Limburg heeft als groene provincie dus een hele verantwoordelijkheid om de biodiversiteit in Vlaanderen mee te behouden en te versterken en heeft ook Europees een voorbeeldfunctie voor natuurbehoud.

Ook de Limburgers zelf hebben baat bij de natuur. Natuur is broodnodig voor een gezond leven en verhoogt ook de levenskwaliteit. Een mooie, groene leefomgeving is goud waard in een verstedelijkt gebied als Vlaanderen. Heel wat toeristen van in en buiten Vlaanderen komen in Limburg genieten van het landschap, de bossen, de natuur. Door onze natuur te koesteren en te beschermen, krijgen heel wat Limburgse ondernemers en handelaars kansen: recreatiebedrijven, horeca, de dienstensector ... De Limburgse biodiversiteit, natuurgebieden en landschappen zijn als het ware een exclusief streekproduct waarvoor het provinciebestuur een eigen verantwoordelijkheid draagt.

e-info:

- www.countdown2010.net over het Countdown 2010 netwerk en de doelstellingen (engelstalig)
- Natura 2000 via www.inbo.be
- www.limburg.be/biodiversiteit over de project 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' (GALS) en 'Soorten en Landschappen, dragers voor biodiversiteit' (SOLABIO)
- Natuurrapport Vlaanderen 2009 via www.inbo.be

3.1.2 Welke zijn onze doelen?

Het Limburgs netwerk van natuurgebieden en natuurverbindingen verder uitbouwen

De Limburgse bossen koesteren

De Limburgse biodiversiteit behouden en waar mogelijk versterken

De Limburgse natuur beleefbaar maken

3.1.3 Wat gaan we doen: acties en maatregelen

3.1.3.1 Het Limburgs netwerk van natuurgebieden en natuurverbindingen verder uitbouwen

Hoe groter de variatie in de natuur, hoe beter de natuur de klimaatschokken van de volgende eeuwen zal overleven. Voor een aantal soorten zal het bijvoorbeeld van levensbelang zijn zich te kunnen verplaatsen naar de juiste temperatuurszone. We kunnen de natuur helpen door die mobiliteit mogelijk te maken. Dat kan door de natuurgebieden wereldwijd tot een netwerk te maken en natuurverbindingen aan te leggen. Natuurnetwerken over de grenzen van landen zijn noodzakelijk om van de natuur een robuust systeem te maken dat de gevolgen van de opwarming kan trotseren. Ook

de natuurgebieden in Limburg zijn een schakel in dit netwerk, en cruciaal om de wereldwijde biodiversiteit tegen de klimaatwijziging te beschermen.

21. De GLE-werking verdiepen en integreren

Het provinciebestuur heeft in 2002 elf Grote Landschappelijke Eenheden (GLE) beschreven. Dat zijn gebieden in Limburg die herkenbaar zijn vanwege de typische landschaps- en natuurkenmerken: de West-Limburgse naaldbossen, Dommel en Warmbeek, Kempen~Broek, Vallei van de Zwarte Beek, Hoge Kempen, Maasvallei, Demervallei, Vijvergebied Midden-Limburg (de Wijers), Voeren, Vochtig Haspengouw en Droog-Haspengouw. In elke GLE streeft de provincie ernaar de typische kwaliteiten van een gebied te verhogen via een aantal duidelijke criteria die als handvatten voor de partners kunnen dienen. Ook de concrete uitwerking van deze visie gebeurt zoveel mogelijk in samenwerking met lokale partners zoals de Regionale Landschappen, de milieu- en natuurverenigingen, de Bosgroepen, de agrobeheersgroepen ... Via een subsidiereglement geeft de provincie hen een financiële impuls om zinvolle projecten op te zetten. De provincie zet haar lokale partners ook aan om hiervoor bijkomende financiële middelen te zoeken (Vlaamse overheid, Europese Commissie ...).

De komende jaren wil de provincie de GLE-werking verdiepen door:

- een kruisbestuiving te realiseren tussen de GLE-aanpak en het werken aan natuurverbindingen, het versterken van de biodiversiteit en het waterbeheer;
- samen te werken met andere beleidsdomeinen (ruimtelijke ordening, water, erfgoed, landbouw, recreatie ...);
- een actief netwerk uit te bouwen en te ondersteunen met partners (Regionale Landschappen, milieu- en natuurverenigingen, Bosgroepen ...);
- specifieke projecten uit te voeren op maat van elk gebied;
- een gerichte communicatie uit te werken op maat van elk gebied en de verschillende doelgroepen;
- zes Parken^{*} uit te werken.

22. De Limburgse natuur uitbreiden

De provincie creëert kwaliteitsvolle Limburgse natuur door:

- zelf gronden en gebieden aan te kopen, in te richten en te beheren;
- de aankopen van derden te subsidiëren;
- de aanleg van kleine landschapselementen (hagen, poelen, houtkanten ...) door gemeenten en andere partners te stimuleren en via projecten te subsidiëren.

Eigen aankopen van de provincie Limburg zijn de komende jaren bijvoorbeeld gepland in het kader van de ruilverkaveling Jesseren en het landinrichtingsproject Grote Nete.

23. Natuurverbindingen realiseren

Dieren en planten (via zaden) moeten zich kunnen verplaatsen tussen natuur- en andere groene gebieden. Die bewegingsruimte hebben ze nodig om zich voort te planten, voedsel of beschutting te zoeken, of een meer geschikte leefomgeving te vinden. In ons sterk versnipperde Vlaanderen betekent dit dat er tussen de groene gebieden verbindingen moeten gecreëerd worden: 'ecostrades' waarlangs dieren en planten zich kunnen verplaatsen.

Door gebieden met elkaar te verbinden, vergroot de overlevingskans van de soorten. Door de klimaatwijziging worden natuurverbindingen alleen maar belangrijker. De opwarming van het klimaat

---

* Deze Parken zullen worden ingericht met de focus op landschap en natuur.

zorgt immers voor een verschuiving van de soorten. Minder mobiele soorten, zoals bepaalde bosplanten, krijgen het daardoor in een versnipperd landschap erg moeilijk. De klimaatwijziging leidt bovendien tot extremer weer en grotere ecologische risico's, waardoor bepaalde soorten het moeilijk kunnen krijgen en lokale populaties makkelijker uitsterven. Natuurverbindingen moeten dit tegengaan. Natuurverbindingen zijn een cruciaal onderdeel van het Europese Natura 2000-netwerk. Het is de taak van de provincies om deze verbindingen af te bakenen en in te richten.

De provincie Limburg werkt aan natuurverbindingen door:

- voorstudies op te maken. Ze doet dat als voorbereiding op provinciale Ruimtelijke UitvoeringsPlannen (pRUP's), natuurrichtplannen of concrete acties en inrichtingen op het terrein via (GLE-)projecten.
- de pRUP's te begeleiden en/of de natuurrichtplannen op te maken en de natuurverbindingen te realiseren. Hiervoor werkt de provincie samen met lokale partners.
- af te stemmen met andere beleidsdomeinen zoals het waterbeleid en synergie te zoeken met acties van anderen (Vlaamse Landmaatschappij, Europese projecten ...).

24. In de kijker: Natuurverbindingen in het Regionaal Landschap Lage Kempen

Het realiseren van natuurverbindingen is een complexe opdracht: er zijn meestal een groot aantal eigenaars en landgebruikers bij betrokken en meestal hebben de betrokken gronden geen natuurbestemming. De provincie Limburg werkt voor het realiseren van natuurverbindingen telkens samen met lokale partners. Ze sloot in 2009 een samenwerkingsovereenkomst met het Regionaal Landschap Lage Kempen om natuurverbindingen te realiseren in het werkingsgebied van dit Regionaal Landschap. In die regio ligt een dertigtal gebieden die de provincie al eerder aanduidde als zoekzone voor een natuurverbinding. Dankzij deze samenwerking zullen ook gemeenten, natuurverenigingen, plaatselijke landbouwers, industrie en particulieren betrokken worden.

De volgende jaren zal alvast concreet worden gewerkt aan volgende prioritaire natuurverbindingen:

- Lommel - Mol: tussen Kattenbosserheide en Zeven Heerlijkheden, via Hoge Maatheide;
- Lommel - Neerpelt: tussen Lommelse Watering en Hageven;
- Neerpelt - Hamont-Achel: tussen Hageven en Achelse Kluis, via Buitenheide;
- Tessenderlo, tussen Grote Beek/Laak en Winterbeek/Kleine Beek.

Ruimte voor klimaat: naar een klimaatbestendig ruimtelijk beleid

Het streven om Limburg CO₂-neutraal te maken, kan niet los gezien worden van het ruimtelijke beleid in onze provincie. Daarnaast biedt de klimaatwijziging kansen voor een betere ruimtelijke inrichting van de provincie.

Zowat alle denkbare maatregelen die passen binnen de klimaatstrijd van onze provincie hebben een ruimtelijke dimensie: het zoeken naar geschikte plaatsen voor hernieuwbare energieproductie zoals windenergie en biomassa, het aanwenden van koudewarmteopslag, duurzame bedrijventerreinen, duurzaam bouwen, het werken aan klimaatvriendelijke steden, waterbuffering, -berging en -afkoppeling, duurzame mobiliteit, een andere organisatie van economie en landbouw ...

Bovendien moet het ruimtelijke beleid Limburg mee wapenen tegen de gevolgen van de klimaatwijziging. Zo moet het meer 'ruimte voor water' mogelijk maken, willen we onze provincie voorbereiden op de hevige regenbuien en periodes van droogte die in de toekomst frequenter zullen voorkomen. Dat kan door:

- overstromingsgebieden en natuurlijke waterbuffers aan te leggen;

- de watertoets consequent toe te passen om de impact van ruimtelijke plannen op het watersysteem te evalueren;
- valleigebieden te vrijwaren van bebouwing;
- ruimte voor water te creëren in de steden door waterpartijen, waterberging rondom de stad en de verharde woonzones ...;
- de verharde oppervlakte te verminderen zodat water de kans krijgt in de ondergrond te dringen;
- ...

Klimaatbeleid en ruimtelijke ordening raken mekaar ook in het natuurbeleid. Een goed uitgebouwd netwerk van natuur is nodig om de Limburgse soorten te beschermen tegen de druk op de ruimte. Klimaatwijziging zorgt er echter voor dat de natuur nog meer onder druk komt te staan. Soorten kunnen sneller reageren als de versnippering van leefgebieden minimaal is. In de ruimtelijke ordening moet dus rekening gehouden worden met het risico dat de klimaatwijziging de verplaatsing van de soorten onmogelijk maakt als gevolg van de versnippering.

Het ruimtelijk beleid van de provincie beschikt over een aantal instrumenten die kunnen helpen bij het realiseren van het klimaatbeleid:

- de aanpassing van het Ruimtelijk Structuurplan Limburg: klimaatwijzigingen en veranderingen in ruimtelijke structuren in Limburg;
- de provinciale uitvoeringsplannen in uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Limburg, gericht op een duurzame ontwikkeling van onze provincie;
- de afbakening van de (structuurondersteunende) kleinstedelijke gebieden als klimaatbestendige steden;
- de stedenbouwkundige verordeningen, bijvoorbeeld voor zongericht en compact bouwen;
- aanreiken van modellen en voorbeelden aan de gemeenten.

3.1.3.2 De Limburgse bossen koesteren

Bossen zijn een onmisbare bondgenoot in de klimaatstrijd. Een bos dat groeit, neemt CO₂ op. Die CO₂ wordt voor 30 % vastgelegd in hout en vegetatie, en voor 70 % in de bodem (wortels, afgevallen bladeren). Per jaar kan een groeiend bos 11 tot 55 ton CO₂ vastleggen per hectare tot een leeftijd van 150 jaar. De 810 000 Limburgers zijn samen verantwoordelijk voor een uitstoot van 11,6 miljoen ton CO₂. Je hebt dus minstens 211 000 ha supersnel groeiend bos nodig om die uitstoot te compenseren. Voor alle duidelijkheid: Limburg is 242 214 ha groot en heeft ongeveer 52 000 ha bos. Waarschijnlijk wordt de CO₂ die Limburg uitstoot momenteel maar voor 5 à 10 % gecompenseerd door de Limburgse bossen. Dat moet en kan beter.

25. De werking van de Limburgse Bosgroepen verder uitbouwen

De Limburgse Bosgroepen zijn al een groot succes. Op dit moment worden in Limburg meer dan 17 000 ha bos beheerd door leden van de Limburgse Bosgroepen, dat is meer dan 6 % van de oppervlakte van onze provincie en maar liefst 30% van het Limburgse bosareaal. De komende jaren wil de provincie de werking van de Limburgse Bosgroepen verder verbreden. Zo wil de provincie nog meer privéboseigenaars bereiken, meer leden werven en samen meer uitgebreide bosbeheerplannen opmaken. Dat moet leiden tot een beter en gezamenlijk beheer van de Limburgse bossen. Een belangrijk aspect is de natuurwaarde van de Limburgse bossen. Door hun uitgestrektheid en het voorkomen van zeldzame bewoners zijn ze vaak van bijzonder belang voor de Limburgse biodiversiteit.

Een Bosgroep is een vrijwillig samenwerkingsverband tussen zowel openbare als privéboseigenaars. Via de Bosgroepen wil het Vlaamse Agentschap voor Natuur en Bos een antwoord geven op de

problemen die de versnippering van het bos in heel Vlaanderen met zich meebrengt. Bosgroepen bieden een uitgebreide dienstverlening aan die de boseigenaars helpt bij het beheren van hun bossen: ze verzorgen de informatiedoorstroming van de Vlaamse overheid naar de boseigenaars, werken aan een economisch rendabel en ecologisch effectief bosbeheer door samenwerking tussen boseigenaars te stimuleren, en leiden het overleg tussen eigenaars, overheid en gebruikers in goede banen. De bedoeling van de Bosgroepwerking is het draagvlak voor bos te vergroten en de bossen nieuw leven in te blazen.

26. De (her)aanleg van bosexploitatiewegen stimuleren

De CO₂-opnamecapaciteit van bossen is het resultaat van een aantal processen. Bomen halen overdag CO₂ uit de lucht en slaan die deels op in het houtweefsel. Oude bomen groeien in verhouding minder dan jongere exemplaren. De nette CO₂-opname van bossen kan dus worden opgedreven door oude bomen te kappen, jonge bomen aan te planten en het gekapte hout te gebruiken voor duurzame toepassingen.

Bij de exploitatie van bossen is door het gebruik van zwaar materiaal schade aan de klassieke boswegen vaak onvermijdelijk. Die schade bemoeilijkt het beheer van de aangrenzende bospercelen, waardoor meteen ook de CO₂-opnamecapaciteit van deze bossen afneemt. Bovendien wordt door die beschadigde boswegen het bos ontoegankelijk voor kleinschalige brandhoutwinning, voor wandelaars en fietsers. De provincie Limburg lanceert daarom een subsidieaanbod naar de gemeenten voor het aanleggen van ecologische bosexploitatiewegen. De juiste modaliteiten worden opgenomen in een subsidiereglement. Aandacht voor de natuurwaarden van het bos en het exclusief gebruik van deze wegen voor de bosexploitatie zullen hierin aan bod komen.

3.1.3.3 De Limburgse biodiversiteit behouden en waar mogelijk versterken

De Limburgse biodiversiteit heeft het hard te verduren. Onder meer de klimaatwijziging maakt het heel wat planten en dieren knap lastig. Door de typische Limburgse planten en dieren extra te beschermen en hun biotopen te verbeteren, geven we ze opnieuw ontwikkelingskansen.

27. 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' voortzetten via het subsidiereglement biodiversiteitsprojecten

Met het project 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' (GALS) gaven het provinciebestuur en de Regionale Landschappen de afgelopen jaren de Limburgse gemeenten een flinke steun in de rug bij het uitwerken van hun soortgericht natuurbeleid. Elke gemeente adopteerde een typisch Limburgse dier- of plantensoort en engageerde zich om die te beschermen. Voor elke soort werd een plan opgesteld dat moet leiden tot acties op het terrein, communicatie en monitoring. De provincie Limburg engageerde zich om de gemeenten de komende jaren verder te ondersteunen bij de uitvoering van hun actieplannen.

Na de adoptie, de actieplannen Limburgse soorten en de engagementsverklaringen van de gemeenten, komt het nu aan op de realisatie van de plannen. Daarom heeft de provincie het 'subsiereglement biodiversiteitsprojecten' in het leven geroepen. Deze subsidie zal de gemeenten en verenigingen ondersteunen bij de uitvoering van hun actieplannen en op die manier de Limburgse biodiversiteit op het terrein een handje toesteken.

Het subsidiereglement leidde het afgelopen jaar onder meer tot concrete beschermingsprojecten voor de steenuil in Tongeren, de knoflookpad in Peer, wilde bijen in Houthalen-Helchteren en de boomkikker in Maaseik. Bij deze projecten waren telkens verschillende partners betrokken zoals natuurverenigingen, gemeentebesturen, scholen en imkersbonden.

Voor de komende jaren staan onder meer de volgende reeds goedgekeurde projecten op stapel:

- geschikte winterverblijfplaatsen creëren voor de ingekorven vleermuis (Heers);

- paaiplaatsen creëren voor vissen die een voedselbron zijn voor de ijsvogel in Sleepenbroek (Alken);
- permanente hooilanden herstellen in het natuurgebied Dorpsbenden (Diepenbeek);
- gierzwaluwtterrassen bouwen (Hasselt-Zonhoven);
- een amfibieënpool aanleggen in het natuurgebied in de vallei van de Krombeek;
- zintuigen- en insectentuin realiseren voor kleuters (Wurfeld-Maaseik);
- goed beheer voor de zeggekorfslak, een internationaal beschermde soort, verder uitwerken;
- wilde bijen in tuinen inventariseren en hierover advies geven;
- ...

28. Grensoverschrijdend project SOLABIO uitvoeren

Met het project 'Soorten en landschappen, dragers voor biodiversiteit' (SOLABIO) wil de provincie Limburg, samen met de drie Limburgse Regionale Landschappen en tal van partners uit vijf Vlaamse en drie Nederlandse provincies, de biodiversiteit nog verder versterken en de waardevolle landschappen herstellen in de volledige grensregio Vlaanderen-Nederland. Het project kiest voor een integrale aanpak via drie grote pijlers: economie, natuur en mens. Het kreeg Europese subsidies in het kader van de uitvoering van het Interreg IV-programma van de Grensregio Vlaanderen-Nederland. SOLABIO moet een echt hefboomproject worden voor de biodiversiteit in Vlaanderen en Nederland. Het project is sterk gericht op concrete acties op het terrein. Het provinciebestuur coördineert SOLABIO. Onder meer volgende concrete acties zijn gepland (cfr. GALS-actieplannen) in Limburg:

- de inrichting van een bufferzone langs de industriezone van Schoonhees (gemeente Tessenderlo);
- de ecologische inrichting van de vijvers Geneberg (gemeente Ham);
- de inrichting van kanaalbermen voor vlinderpopulaties (gemeenten Lanaken, Zutendaal en Bilzen);
- de inrichting van het leefgebied van de rugstreeppad op een industrieterrein (stad Genk);
- voorbeeldboerderijen agrobiodiversiteit en agrarisch natuurbeheer (Neerreppe (Tongeren) en Armenberg (Sint-Truiden)).

29. De soortenbenadering implementeren in het gebiedsgerichte natuurbeleid en in andere beleidsvelden

De gebieds- en soortgerichte aanpak van het natuurbeleid van de provincie zijn historisch gegroeid als twee afzonderlijke sporen. Meer en meer wil de provincie een duidelijke kruisbestuiving creëren tussen de gebiedsgerichte aanpak met GLE's enerzijds en het soortgerichte beleid anderzijds om te komen tot een echt biodiversiteitsbeleid. De provincie gaat ook werken aan dwarsverbindingen met andere beleidsdomeinen, zoals het bosbeleid, het waterlopenbeleid, het afvalbeleid (tuinen), de ruimtelijke ordening ...

30. Ondersteuningsovereenkomsten sluiten met terreinbeheerders om kwetsbare en zeldzame soorten plaatselijk te beschermen

De provincie Limburg ondersteunt beheerders van gronden met bedreigde en uitzonderlijke soorten die specifieke maatregelen treffen voor de bescherming van deze soorten. Er is een soortenlijst opgesteld met broedvogels van het agrarische gebied, zoogdieren, amfibieën en reptielen, paddenstoelen, planten en insecten waarvoor een subsidie geldt. De ervaring leert dat door afspraken met beheerders een duidelijke natuurwinst mogelijk is. In een specifiek weiland in Haspengouw waar een ondersteuningsovereenkomst werd gesloten, steeg het aantal orchideeën in 2008 van 64 naar 965, het grootste aantal op een privéterrein in heel Vlaanderen.

31. Via vergunningen voorwaarden opleggen om schade aan de natuur te voorkomen of te herstellen

De deputatie heeft de bevoegdheid om natuurvergunningen te leveren aan onder meer openbare besturen en te oordelen over beroepen die door particulieren zijn ingesteld. Door voorwaarden op te leggen, worden natuurlijke vegetaties en kleine landschapselementen beschermd.

3.1.3.4 De Limburgse natuur beleefbaar maken

De Limburgse natuurgebieden beschermen is één zaak, maar daarnaast is het ook belangrijk dat de Limburgers van de rijke natuur in onze provincie kunnen genieten. Door de groene gebieden beleefbaar te maken voor het publiek, wil de provincie ervoor zorgen dat de Limburgers de waardevolle Limburgse natuur ten volle appreciëren, en gestimuleerd worden om ze mee te koesteren. Het spreekt voor zich dat het openstellen van de natuur gebeurt met respect voor de natuur.

32. De Limburgse natuur openstellen voor het publiek in nauwe samenwerking met lokale partners

Naast het beschermen en beheren van de natuurwaarden en de biodiversiteit, moeten recreanten en toeristen de kans krijgen om de prachtige Limburgse natuurgebieden en de rijke diversiteit aan landschappen in onze provincie te beleven. Belangrijke partners zijn de Regionale Landschappen en de natuurverenigingen. Samen met deze partners streeft de provincie naar een duurzame natuurbeleving: de kansen in de natuur op recreatief vlak benutten, zonder het natuurpotentieel aan te tasten. Door de natuur gericht te ontsluiten, wil de provincie de Limburgers nog beter bewust maken van de unieke natuurwaarden in de provincie, en hen op de kar laten springen om deze mee te beschermen.

33. Een concept van Parken* uitwerken

Het Nationaal Park Hoge Kempen heeft aangetoond dat een integrale benadering van natuurontwikkeling, natuurbehoud, bezoekersonthaal, infrastructuur en communicatie veel succes heeft. Voor de aaneengesloten stukken buitengebied van natuur, in totaal telkens meer dan 1 000 hectare in de provincie (Kempen~Broek, Maasvallei, Bosland, Voeren, De Wijers, Sporenland) werkt de provincie een integraal concept van Park uit, naar het voorbeeld van het Nationaal Park. Samenwerking met alle actoren is cruciaal in dit concept: alle partners brengen vanuit een gezamenlijke visie hun inspanningen en middelen samen in één structuur.

34. Zwerfvuil bestrijden

Zwerfvuil kan een serieuze domper zetten op de waardevolle natuur en de prachtige Limburgse landschappen. Zes teams van parkrangers zullen overal in de provincie instaan voor het onderhoud van kleine landschapselementen en wandelroutes. Zij zullen ook zoveel mogelijk zwerfvuil opruimen. Ook hier geldt: 'Voorkomen is beter dan genezen'. Onder het motto 'De beste vuilbak staat bij u thuis' zullen de provincie, gemeenten en Limburg.net een sensibilisatiecampagne starten om de gebruikers van de Limburgse fiets- en wandelroutenetwerken aan te sporen hun afval niet in de natuur achter te laten. Voor het overige ligt het afvalbeleid in handen van de eengemaakte afvalintercommunale Limburg.net. Zij zal met het nieuwe project 010 een eenvormig en eenvoudig afvalbeleid introduceren in Limburg.

---

* Deze Parken zullen worden ingericht met de focus op landschap en natuur.

Het Limburgse toerisme klimaatvriendelijk maken

Limburg heeft de laatste jaren fors geïnvesteerd in recreatie en toerisme. Toeristen komen naar Limburg voor een vakantie in het groen, om van de natuur te genieten, om te fietsen en te wandelen, aan hoevetoerisme te doen ... Limburg zet sterk in op fietsen en wandelen: zachte recreatievormen die sowieso al goed scoren op de klimaatschaal. Bij de verdere uitbouw van het toerisme is het belangrijk de draagkracht van de Limburgse bevolking, natuur en cultuur mee als uitgangsprincipe te nemen, zonder de toekomst van het toerisme in gevaar te brengen. Tegelijk hebben de toeristische sector én de toerist de verantwoordelijkheid om hun bijdrage aan de CO₂-uitstoot en hun impact op de natuur te minimaliseren.

Milieuzorg (energiebesparing, waterbesparing, afvalpreventie ...) krijgt vandaag al meer aandacht in de toeristische sector dan enkele jaren geleden. 'De Groene Sleutel' is een internationaal keurmerk voor milieuvriendelijke toeristische accommodaties. Campings, vakantieparken, hotels en gastenkamers, jeugdlogies en attracties kunnen het label aanvragen.

Het is belangrijk ook de komende jaren aandacht te blijven besteden aan de duurzaamheid van het toerisme op tal van vlakken: logies, mobiliteit, touroperators, dagattracties, toeristische bedrijven ... Zo kan Limburg zich als kwaliteitsbestemming, maar ook als duurzame toeristische bestemming profileren.

De duurzaamheid van de toeristische sector kan verhoogd worden door:

- investeringen en subsidies te koppelen aan duurzame criteria;
- interne milieuzorg (cfr. Groene Sleutel);
- verdere promotie van zachte recreatie zoals fietsen en wandelen (hierbij is aandacht nodig voor spreiding in de ruimte, maar organisatie en bundeling op de minst kwetsbare plekken);
- promotie van bestemmingen in laag- en tussenseizoen (spreiding in tijd in plaats van piekbelasting);
- samenstellen van arrangementen: trein + attracties;
- efficiënt ruimtegebruik;
- ...

3.1.4. De vinger aan de pols: monitoring van de Limburgse biodiversiteit

35. De LIKONA-werking uitbouwen

In onze provincie zijn tal van mensen bezig met de studie en de inventarisatie van planten, dieren, gesteenten en fossielen. Om te zorgen voor een betere samenwerking tussen al die vrijwilligers en professionelen werd in 1990 LIKONA opgericht. Anno 2009 is LIKONA het beproefde verhaal van hoe het ondersteunen van vrijwilligers en het stimuleren van samenwerking het natuurbeleid terdege kan ondersteunen. Deze bottom-up aanpak van LIKONA kende de afgelopen jaren in andere provincies navolging.

De komende jaren wil de provincie de engagementen en samenwerkingen in het LIKONA-netwerk verder benutten. De laatste jaren is er een duidelijke vraag naar gerichte inventarisaties: voor het monitoren van de habitatsoorten, geadopteerde Limburgse soorten binnen het GALS-project of voor de oprichting van het platform Bosland en Nationaal Park Hoge Kempen. Zo werd in 2008 een inventarisatie uitgevoerd in het Westelijk Vijvergebied op het grondgebied van Genk (Bokrijk) en Hasselt. Deze vragen blijven ook de komende jaren van tel. De vrijwilligers zullen ook een rol spelen

bij het in kaart brengen van de natuurwaarden in de GLE's, de Parken* en andere beschermingsacties.

In 2010 loopt niet alleen de teller van Countdown 2010 af, ook LIKONA bestaat dan 20 jaar. De koepel wil die gelegenheid aangrijpen om een stand van zaken op te maken van de Limburgse biodiversiteit. Ook de provincie zal extra investeren in deze doorlichting van de Limburgse natuur. De komende jaren wordt bijzondere aandacht besteed aan de relatie tussen de Limburgse biodiversiteit en de klimaatwijziging. De uitvoering van de actieplannen van het GALS-project biedt het ideale aanknopingspunt om de participatieve aanpak van LIKONA verder uit te bouwen. In 2010 zal worden nagegaan hoe het met de geadopteerde soorten is gesteld en welke inspanningen er voor de soorten in de gemeenten werden geleverd.

De werking van LIKONA wordt verder gedigitaliseerd, geautomatiseerd en zo verder geprofessionaliseerd. LIKONA werkt aan een actuele natuurdatabank, die de hoeksteen vormt van een wetenschappelijk onderbouwd natuurbeleid en -beheer van de provincie. De databank zorgt ervoor dat de resultaten van de talloze inventarisatie-inspanningen beter doorstromen naar het beleid en het beheer, om zo uiteindelijk de Limburgse biodiversiteit ten goede te komen. De Limburgse natuurdatabank wordt gekoppeld aan de databanken op Vlaams, nationaal en internationaal niveau.

36. De onderzoeksresultaten van LIKONA verspreiden

De resultaten van onderzoeken en inventarisaties van de LIKONA-werkgroepen worden ter beschikking gesteld van de natuursector, het beleid en geïnteresseerden via het LIKONA-jaarboek, publicaties in tijdschriften van derden, rapporten, verspreidingsatlassen ...

De komende jaren zal de provincie volop aandacht geven aan de communicatie van de onderzoeksresultaten van LIKONA. De verdere uitbouw van de nieuwe LIKONA-website moet inventarisatiegegevens, onderzoeksrapporten en fotocollecties beter toegankelijk maken voor natuurliefhebbers, studenten en particulieren. Op die manier kunnen alle Limburgers zich een beeld vormen van de biodiversiteit in Limburg.

37. Inventarisatie uitbouwen als middel om het draagvlak rond natuurbehoud te vergroten

Het verzamelen van informatie over soorten is niet enkel belangrijk om het provinciale natuurbeleid vorm te geven. Het is ook een middel om draagvlak te creëren voor natuurbehoud. De provincie werkt daarom inventarisatieprojecten uit op maat van de Parken*, die huidige en nieuwe doelgroepen aanzetten om gegevens over 'hun' Limburgse soorten te verzamelen. Via een uitgekende communicatiestrategie - opgebouwd rond een aantal goed gekozen soorten (de Limburgse Soortentoets) - verspreidt de provincie de verzamelde informatie naar groepen die een impact op de natuurwaarden in de provincie hebben. Ze zet deze 'partners in het natuurbehoud' ook aan om de Limburgse soorten op hun terreinen te registreren en nieuwe kansen te geven.

38. Monitoring toevoegen aan natuurprojecten

Aan alle natuurprojecten, zowel de soortgerichte als de gebiedsgerichte zoals GLE's, Parken* en natuurverbindingen, wordt een luik monitoring gekoppeld. Zo kunnen de resultaten van een project getoetst worden aan de vooropgestelde doelstellingen.

39. Biodiversiteit in de duurzaamheidsbarometer

De indicatoren voor natuur en biodiversiteit in de duurzaamheidsbarometer worden geactualiseerd en jaarlijks opgevolgd.

---

* Deze Parken zullen worden ingericht met de focus op landschap en natuur.

3.2 Naar een veerkrachtig en natuurlijk watersysteem

3.2.1 Waar staan we vandaag?

Het watersysteem onder druk

Water is de bron van alle leven; het is levensnoodzakelijk als voedingsstof voor mens, plant en dier. Water is ook onmisbaar als hulpbron in heel onze samenleving. Het wordt gebruikt in huishoudens om te koken, te wassen en schoon te maken. De industrie gebruikt water als productie-, spoel- en koelwater. De landbouw heeft water nodig voor het besproeien van landbouwgewassen en het drenken van het vee. Water is ook belangrijk als transportmiddel voor de zee- en binnenvaart. Ook de natuur is onlosmakelijk verbonden met water: waterlopen, poelen en plassen, vijvers en moerassen doen de meest waardevolle natuur en landschappen ontstaan, denk maar aan de Demer- en de Maasvallei, de Wijers en het Kempen-Broek. Water is ook een eindeloze bron van ontspanning: mensen houden van zwemmen, varen, wandelen en fietsen langs het water.

Al deze functies zetten de watervoorraad op aarde onder druk: allemaal willen we water blijven gebruiken zoals we tot nog toe deden. Het watersysteem kan deze aanspraken niet aan en kampt met problemen: een ontoereikende waterkwaliteit, overstromingen en wateroverlast, verdroging, uitputting van de watervoorraden en een verlies aan biodiversiteit. Ook in Limburg zijn er waterproblemen: zo werd het zuiden van de provincie in het voorjaar van 2008 opnieuw zwaar getroffen door wateroverlast. Ook erosie vormt in Zuid-Limburg een groot probleem: bij hevige regen spoelen water en grond de hellingen af, waardoor wegen versperd worden en vruchtbare grond verloren gaat. In delen van Noord- en Midden-Limburg rukt paradoxaal genoeg de verdroging op, met gevolgen voor zowel natuur als landbouw. Al is de waterkwaliteit in sommige van de Limburgse waterlopen al sterk verbeterd, toch is er ook op dat vlak nog werk aan de winkel.

Water en klimaat

De klimaatwijziging beïnvloedt het watersysteem. Die gevolgen zijn wereldwijd zichtbaar: meren en rivieren drogen uit en de ijskappen smelten, waardoor de zeespiegel stijgt. In onze streken zorgt de klimaatwijziging voor zachtere winters en warmere zomers. Daardoor verwacht men in Vlaanderen meer overstromingen ten gevolge van extreme buien, terwijl ook de problematiek van verdroging zich lokaal scherper kan stellen.

Integraal waterbeheer: respect voor water als systeem

Willen we water en alle functies die daarbij horen veilig stellen voor de toekomstige generaties, dan moeten we op een duurzame manier met water omgaan. De laatste jaren leveren zowel de mensen thuis, de bedrijven als de landbouw volop inspanningen om minder water te gebruiken. In de toekomst moeten deze inspanningen nog versterkt worden.

En ook het waterbeheer is geëvolueerd. Dat bekijkt water als een systeem waarvan alle elementen elkaar beïnvloeden: waterlopen, grondwater, hemelwater, poelen, grachten, planten en dieren in en rond het water, waterkwaliteit, waterkwantiteit ... Ingrepen op één plaats beïnvloeden het watersysteem ook op andere plaatsen. Een waterloop die in zijn bovenloop te weinig ruimte krijgt (ingedijkt, rechtgetrokken, voorzien van harde oevers ...) treedt stroomafwaarts geheid buiten zijn oevers. Door de toenemende verharde oppervlakte krijgt het water niet de kans om in de ondergrond te dringen zodat hemelwater in sneltreinvaart naar de waterlopen stroomt. Pompen we op een bepaalde plaats te veel water op, dan beïnvloedt dat zowel de stroming als de kwaliteit van het grondwater. En uit poelen met een slechte waterkwaliteit blijven waardevolle soorten weg. Het integraal waterbeheer vertrekt van die samenhang als basisprincipe. Door waterlopen opnieuw meer ruimte te geven en natuurlijker te maken, geven we het watersysteem zijn veerkracht terug.

Een nieuwe organisatie van het waterbeleid

De nieuwe kijk op het waterbeleid vroeg om aanpassingen in de organisatie. De taken en verantwoordelijkheden voor grondwater, oppervlaktewater, drinkwater en afvalwater zijn in Vlaanderen verdeeld over verschillende administraties en diensten van het Vlaamse Gewest, de provincies, de gemeenten, de polders en wateringen en de drinkwatermaatschappijen. In het waterbeleid van vandaag zijn intensief overleg en samenwerking tussen al deze partners ingebouwd om de integrale principes in de praktijk om te zetten.

De watersystemen in Vlaanderen zijn ingedeeld in stroomgebieden en stroomgebiedsdistricten, bekkens en deelbekkens. Ook het overleg, de voorbereiding en de opvolging van het waterbeleid zijn volgens die niveaus georganiseerd. Door deze indeling wordt het integraal waterbeleid gebiedsgericht benaderd en krijgen zelfs de problemen van de kleinste waterlopen aandacht. De Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW) organiseert het integraal waterbeleid in Vlaanderen en volgt het op.

Stroomgebieden of stroomgebiedsdistricten

In Vlaanderen zijn twee stroomgebied(s)district(en):

- het stroomgebied van de Maas met Frankrijk, Luxemburg, Wallonië, Vlaanderen, Duitsland en Nederland;
- het stroomgebied van de Schelde met Frankrijk, Wallonië, Vlaanderen en Nederland.

Per stroomgebied worden stroomgebiedsbeheerplannen opgesteld tegen eind 2009.

Bekkens

Elk stroomgebied is in Vlaanderen ingedeeld in bekkens.

Voor Limburg gaat dat over:

- het Nete- en Demerbekken binnen het stroomgebied van de Schelde;
- het Maasbekken binnen het stroomgebied van de Maas.

Per bekken is een eerste bekkenbeheerplan opgesteld. Deze bekkenbeheerplannen werden op 30 januari 2009 goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

Deelbekkens

Binnen de bekkens zijn de deelbekkens afgebakend: deze zijn de bevoegdheid van het lokale waterbeheer. In het overlegniveau zijn het Vlaamse Gewest, de provincies, de gemeenten, de polders en de wateringen vertegenwoordigd.

Waterschappen

Op het niveau van de deelbekkens wordt aan het integraal waterbeleid gestalte gegeven door een nieuwe overlegstructuur: de waterschappen. Een waterschap kan betrekking hebben op één deelbekken, maar ook op twee of meer deelbekkens die behoren tot hetzelfde bekken.

In 2006 richtte de provincie Limburg acht waterschappen op, de naburige provincies richtten vijf waterschappen op die zich deels op het grondgebied van de provincie Limburg bevinden. Een waterschap is een samenwerkingsverband tussen de verschillende waterbeheerders in het deelbekken. Het secretariaat van deze waterschappen wordt waargenomen door de provincie. Het waterschap zorgt voor de opmaak van het deelbekkenbeheerplan en brengt advies uit over het bekkenbeheerplan en alle lokale watermateries.

Daarnaast kan het waterschap ook een aantal taken coördineren, zoals het beheer van de onbevaarbare waterlopen, het ondiepe grondwater, het beheer van water voor menselijke aanwending behalve het drinkwater of het beheer van de rioleringsinfrastructuur.

Deelbekkenbeheerplannen

Begin 2009 keurde de Vlaamse Regering het besluit voor de vaststelling van de bekkenbeheerplannen en de bijhorende deelbekkenbeheerplannen definitief goed: een belangrijke mijlpaal voor het integraal waterbeleid in Vlaanderen en ook in Limburg. Daar waar in het bekkenbeheerplan (en in het stroomgebiedsbeheerplan) vooral de verantwoordelijkheden van de waterbeheerders van het Vlaamse Gewest aan bod komen, ligt in het deelbekkenbeheerplan de klemtoon op de verantwoordelijkheden van provincies, gemeenten, polders en wateringen.

Nu deze plannen goedgekeurd zijn, is de provincie samen met haar partners volop bezig met de uitvoering van het integraal waterbeleid voor Limburg. De deelbekkenbeheerplannen bevatten algemene maatregelen en specifieke acties voor het deelbekken. Dit Milieubeleidsplan volgt de krijtlijnen en de algemene doelstellingen en acties van de Limburgse deelbekkenbeheerplannen. Zowel de bekkenbesturen als de waterschappen streven naar een gebiedsgerichte projectontwikkeling. Meestal wordt de samenwerking georganiseerd rond één belangrijke waterloop.

e-info:

- www.ciwvlaanderen.be voor alle informatie over integraal waterbeleid en de waterbeheerplannen
- www.limburg.be/waterlopen voor informatie over het Limburgse waterlopenbeleid

3.2.2 Welke zijn onze doelen?

Van de Limburgse waterlopen natuurlijke verbindingen maken

Wateroverlast, verdroging en erosie beheersen

Zuiver water in de Limburgse waterlopen

3.2.3 Wat gaan we doen: acties en maatregelen

3.2.3.1 Van de Limburgse waterlopen natuurlijke verbindingen maken

Een natuurlijke waterloop heeft ruimte om te stromen en te overstromen, en dat is een belangrijke voorwaarde voor een veerkrachtig watersysteem. Een watersysteem met veerkracht is dan weer nodig om de provincie te vrijwaren van wateroverlast en overstromingen. Dat wordt in de toekomst alleen maar belangrijker, omdat de klimaatwijziging de hoeveelheid neerslag in onze streken zal doen toenemen. Daarnaast kan de neerslagafname in de zomer sterkere verdroging tot gevolg hebben. Natuurlijke waterlopen geven ook nieuwe kansen aan de planten en de dieren die er in en rond leven. Ze geven de Limburgse biodiversiteit nieuwe zuurstof.

40. Het water weer laten kronkelen

De structuur van heel wat Limburgse waterlopen is in de loop der jaren behoorlijk aangetast. Door opnieuw bochten in de beek te creëren (hermeandering), afgetakte bochten weer aan te sluiten en beekprofielen te herstellen, werkt de provincie aan natuurlijkere waterlopen. Bij het uitvoeren van zulke herstelprojecten concentreert de provincie zich op natuurlijke valleigebieden en reeds aangeduide natuurverbindingen: daar zijn de kansen op natuurherstel het grootst. Structuurherstel vergroot de zelfreinigende werking van de waterlopen.

Hermeandering en herprofilering worden zoveel mogelijk gecombineerd met de aanleg van oeverstroken. Zo krijgt niet alleen de waterloop meer ruimte, ook de band van de waterloop met de natuur er rond wordt hersteld. Oeverstroken zijn ook nuttig omdat ze een buffer vormen tegen het inspoelen van meststoffen, bestrijdingsmiddelen en bodemdeeltjes of sediment.

Ook buiten de natuurgebieden streeft de provincie ernaar om plaatselijk oeverstroken aan te leggen. Soms kunnen oeverstroken vrij eenvoudig in de landbouwpraktijk ingeschakeld worden. Via een heel

gamma aan beheerovereenkomsten (Vlaamse Landmaatschappij) kunnen de betrokken landbouwers hiervoor een financiële compensatie krijgen.

41. Natuur- en landschapszorg en waterlopenbeheer op elkaar afstemmen

Waterlopen vormen belangrijke assen voor de natuur en zijn ook bepalend voor het Limburgse landschap. De provincie zoekt daarom zoveel mogelijk naar samenhang tussen het natuur- en waterbeheer. In de GLE's en de natuurverbindingsgebieden bijvoorbeeld wordt volop aandacht besteed aan het ontwikkelen van waterlopen tot oases en trekpaden voor de natuur. Daarnaast is het opnieuw natuurlijker maken van de waterloop een belangrijke doelstelling voor het waterlopenbeheer.

42. De waterlopen onderhouden met oog voor de natuur

Waterlopen worden regelmatig onderhouden (geruimd). Dat is nodig om te vermijden dat ze dichtslibben en zo stroomopwaarts voor wateroverlast zorgen. Vroeger berokkenden deze ruiming nogal eens schade aan de natuur. Die heeft dan veel tijd nodig om te herstellen, en soms is de schade zelfs onherroepelijk. De provincie besteedt daarom bijzondere aandacht aan de natuur bij het uitvoeren van ruiming. Ze streeft ernaar om bij het ruimen de natuurlijke structuur van de waterlopen te behouden, net als de dieren en planten te sparen die in en rond het water leven. Grondige ruiming en ruiming van bodemkruid worden alleen uitgevoerd als het echt nodig is. De provincie overlegt hiervoor met de collega-waterloopbeheerders van het Vlaamse Gewest, de gemeenten en de watering.

43. Vismigratieknelpunten oplossen

Heel wat vissoorten moeten zich kunnen verplaatsen om te overleven. Migrerende vissen stuiten tijdens hun tocht doorheen de waterlopen echter op hindernissen. De prioritaire vismigratieknelpunten werden aangeduid op Vlaams niveau. De provincie werkt de Limburgse vismigratieknelpunten zoveel mogelijk weg. Daarbij probeert ze eerst de natuurlijke bedding van de waterloop te herstellen. Als dat niet mogelijk is, worden de hindernissen verwijderd en de beek ingericht met een natuurlijk verval. Blijkt herstel onmogelijk, dan kiest de provincie voor de aanleg van visdoorgangen (omleidingskanalen). Alleen als de voorgaande maatregelen niet haalbaar zijn, worden echte 'vistrappen' aangelegd.

44. Exotische soorten en bruine ratten bestrijden

Vis- en plantexoten

Door natuurherstelprojecten in en rond waterlopen geeft de provincie inheemse planten en vissen opnieuw betere overlevingskansen. Daarnaast sensibiliseert ze haar inwoners om geen exotische vissen uit te zetten of uitheemse planten uit tuinvijvers te deponeren in waterlopen. Soms gebeurt het dat invasieve soorten een bedreiging vormen voor de Limburgse biodiversiteit of de natuurkwaliteit van een waterloop of een natuurgebied in het gedrang brengen. In die gevallen gaat de provincie over tot actieve bestrijding.

Rattenbestrijding

De bruine rat (rioolrat) komt van oorsprong uit Oost-Azië, maar heeft zich over heel de wereld verspreid. Het dier richt aanzienlijke schade aan: vraat aan (landbouw)gewassen, vervuiling van voedselvoorraden, knaagschade aan elektriciteitskabels, overbrengen van ziekten ... De provincie coördineert de preventie en de bestrijding van de bruine rat in Limburg. Hiervoor zijn zes regionale comités opgericht waarin alle betrokken instanties vertegenwoordigd zijn. Jaarlijks vergadert ieder regionaal comité en worden afspraken gemaakt. De provincie sensibiliseert burgers en informeert gemeenten en watering over de juiste aanpak van het rattenprobleem.

3.2.3.2 Wateroverlast, verdroging en erosie beheersen

In het licht van de klimaatwijziging moet onze provincie beschermd worden tegen overstromingen en erosie, maar ook tegen de verdroging die op sommige plaatsen een probleem vormt. Essentieel is dat deze problemen preventief aangepakt worden. Het motto hierbij is in volgorde: water vasthouden, indien dat niet kan, bergen en dan pas afvoeren. Brongerichte maatregelen zoals hemelwaterputten, gesloten circuits voor koelwater en bedrijfswater, infiltratiegrachten en poelen, groendaken, verminderen van de verharde oppervlakte ... hebben als doel het water plaatselijk vast te houden door hergebruik en infiltratie.

Overall waar mogelijk creëert de provincie bovendien extra waterberging met een vertraagde afvoer van het water: in landbouwgebieden (erosiepoelen, dammen, oeverstroken ...), in woongebieden, in industriezones ... Bij voorkeur gebeurt dit met open waterpartijen (poelen, grachten ...), of grootschaliger onder de vorm van natuurlijke overstromingsgebieden in de beekvalleien. Waterlopen kunnen ook meer water bergen als ze natuurlijke bochten en oevers hebben.

Is de waterberging toch ontoereikend, dan wordt het water afgevoerd. In dat geval kunnen technische maatregelen zoals pompen noodzakelijk zijn. Die worden alleen toegepast als de schade door de overstroming erg groot is.

45. In de kijker: De watertoets, een nieuw instrument

Het decreet integraal waterbeleid voerde een nieuwe bepaling in: de watertoets. Elk nieuw initiatief waarvoor een vergunning nodig is (een stedenbouwkundige, een milieuvergunning of een andere) en elk plan of programma, moet vóór de goedkeuring aan de watertoets onderworpen worden. Alleen wanneer in geen geval schadelijke effecten voor water te verwachten zijn, zegt het gezond verstand dat de watertoets zonder voorwerp is.

Toont de watertoets aan dat het initiatief significante schade kan veroorzaken aan het watersysteem, dan moet men op zoek naar alternatieven of compenserende maatregelen. De beslissende overheid legt in de eerste plaats voorwaarden op om de schade te vermijden of zoveel mogelijk te beperken. Als dat niet kan, zal ze de maatregelen richten op het herstellen van de schade. Is er - in uitzonderlijke gevallen - geen aanvaardbaar alternatief of oplossing mogelijk, dan zit er niets anders op dan de vergunning of de goedkeuring voor het plan of programma te weigeren.

De watertoets kan er bijvoorbeeld toe leiden dat:

- verkavelingen en woningen niet meer in overstromingsgevoelige gebieden worden aangelegd, of dat minstens maatregelen worden opgelegd die de kans op wateroverlast verkleinen;
- werken aan de waterloop geen bijkomende hindernissen creëren voor vissen, of dat minstens maatregelen worden opgelegd om het negatieve effect te verminderen;
- een vergunning voor een industriële uitbreiding geen nadelig effect heeft op de waterkwaliteit of dat minstens maatregelen worden opgelegd die de impact op de waterkwaliteit minimaal houden;
- een vergunning voor een grondwaterwinning geen verdere uitputting van al overmatig geëxploiteerde grondwaterlagen veroorzaakt, tenzij er een groot maatschappelijk belang mee gemoeid is.

De watertoets is geen nieuwe procedure, het is een bijkomend verplicht aandachtspunt dat geïntegreerd wordt in bestaande goedkeuringsprocedures. De overheid die zich over een vergunning of een plan of programma moet uitspreken, schenkt voortaan ook de nodige aandacht aan de waterproblematiek: deze overheid voert de watertoets uit en draagt er de verantwoordelijkheid voor. Zij zal zich in bepaalde gevallen laten bijstaan door het advies van de betrokken waterbeheerder.

De provincie voert de watertoets uit voor de vergunningen die effecten kunnen hebben op de waterlopen van tweede categorie, behalve in de gebieden van de wateringen die zelf de watertoets moeten uitvoeren. Daarnaast geeft ze advies voor de watertoets op een hele reeks ruimtelijke plannen die een invloed (kunnen) hebben op de onbevaarbare waterlopen van tweede categorie waarvoor de provincie bevoegd is.

46. Grachtenstelsels en poelen herwaarderen

Grachten waren lang een vertrouwd beeld in het Limburgse landschap, maar de afgelopen decennia werden vele gedempt of ingebuisd. Nochtans zijn grachten belangrijk voor het watersysteem: ze houden het water vast en zorgen voor een vertraagde afvoer, zodat waterlopen niet overbelast raken. Bovendien vormen grachten natuurlijke trekpaden voor planten en dieren. Wanneer het grachtenstelsel zijn functie niet meer kan vervullen, kan plaatselijk verdroging ontstaan en stroomafwaarts overstromingen.

De provincie streeft ernaar zoveel mogelijk grachten opnieuw open te maken en in te schakelen in het watersysteem. Via de deelbekkenbeheerplannen stimuleert ze de gemeenten om het herstel van grachtenstelsels mee te nemen wanneer ze gescheiden afwaterings- en rioolstelsels aanleggen en ruiming uitvoeren.

Ook poelen zijn een landschapselement dat de laatste decennia achteruit is gegaan. Door poelen te herstellen en nieuwe poelen aan te leggen, wordt water vastgehouden en dat is weer gunstig voor het watersysteem. Poelen hebben als amfibiebiotoop ook een grote natuurwaarde. De provincie creëert natuurlijke poelen in de overstromingsgebieden die ze aanlegt.

47. Overstromingsgebieden aanleggen

De natuurlijke overstromingsgebieden van onze waterlopen zijn verdwenen. Daardoor ontstaan vaak overstromingen op plaatsen waar het water te weinig ruimte heeft. Door de aanleg van overstromingsgebieden krijgt het water opnieuw de ruimte om in de vallei te stromen, waardoor het watersysteem opnieuw veerkracht krijgt.

De provincie legt overstromingsgebieden aan langs de waterlopen die ze zelf beheert. Daarnaast subsidieert ze gemeenten en wateringen die overstromingsgebieden aanleggen.

48. Doortochtenbeleid voeren

Verstedelijkte gebieden en dorpskernen steken waterlopen vaak in een keurslijf. Te kleine bruggen of brugjes, overwelvingen, inbuizingen, teveel verharde oppervlakken ... kunnen leiden tot opstuwung en plaatselijke wateroverlast. De provincie pakt deze problematiek op een geïntegreerde manier aan. De knelpunten voor de waterlopen voor een heel dorp, wijk of stadskern worden zo goed mogelijk bestudeerd en opgelost. Waterlopen worden weer opengelegd en krijgen een plaats in het stadsbeeld. Waar mogelijk stemt de provincie haar projecten af op plannen voor dorpskernherinrichting (overleg met gemeenten, Vlaamse Landmaatschappij ...).

49. Sedimenttransport naar de waterloop voorkomen en beperken

De provincie neemt maatregelen om erosie en het transport van sediment naar de waterloop te voorkomen. Langs de waterlopen die ze zelf in beheer heeft, legt ze bufferstroken en oeverstroken aan die verhinderen dat zand en sediment afspoelen naar de beken. Daarnaast subsidieert de provincie partners die aan erosiebestrijding doen: gemeenten die een erosiebestrijdingsplan uitvoeren, gemeenten en wateringen die oeverstroken en erosiepoelen aanleggen ...

Momenteel worden twee initiatieven uitgewerkt:

- De succesrijke bodemerosiebestrijding door de watering van Sint-Truiden (via de samenwerking Land & Water) wordt uitgebreid tot heel het hellende gebied in Zuid-Limburg van Voeren tot Halen. Er

wordt een provinciaal steunpunt bodemerosie opgericht samen met de gemeenten en de wateringen in het gebied.

- Het project BodemBreed. Van 2003 tot en met 2006 was de provincie Limburg trekker van het Interreg-project Erosiebestrijding. In dat kader werd heel wat onderzoek gevoerd naar het effect van diverse erosiebestrijdende maatregelen. Daaruit bleek dat niet-kerende bodembewerking - de grond niet ploegen, maar losmaken zonder te keren - een doeltreffende maatregel is voor erosiebestrijding. In een nieuw Interreg-project, BodemBreed, zullen elf overheden, onderzoeksinstituten en landbouworganisaties in de provincies Vlaams-Brabant, Antwerpen, Vlaams en Nederlands Limburg tot 2011 samenwerken aan erosiebestrijding en duurzaam bodembeheer.

Naar een klimaatvriendelijke landbouwsector

De veranderingen van ons klimaat zullen de landbouw en de landbouwsector in onze provincie beïnvloeden. Enerzijds zou de landbouw profiteren van een verlengd groeiseizoen. Anderzijds is de landbouw ook kwetsbaar voor gevolgen zoals overstromingen, droogte en een opkomst van nieuwe ziekten en plagen.

In de landbouw liggen ook kansen om de klimaatwijziging te bestrijden:

- productie van groene energie via biogasproductie, mestvergisting, windenergie...;
- aanpassingen in gewaskeuze en bodembeheer om meer CO₂ vast te leggen;
- korte kringlopen en promotie van lokaal geproduceerde voeding en streekproducten om de voedingskilometers te beperken;
- energiebesparing in energie-intensieve deelsectoren zoals de glastuinbouw, seizoensopslag van energie, creëren van warmtenetten met tuinbouwbedrijven, andere bedrijven, woonwijken ...;
- overschakelen van klassieke teelten naar energiegewassen of andere meerjarige gewassen.

De landbouw kan ook een bijdrage leveren om de gevolgen van de klimaatwijziging te temperen:

- aangepaste teelttechnieken die erosie verminderen;
- aanleggen van bufferstroken die de aanvoer van sediment verminderen;
- agrarisch natuurbeheer om bedreigde diersoorten opnieuw meer kansen te geven;
- biologische landbouw;
- ...

50. In de kijker: Het grensoverschrijdende project Aquadra

In de Euregio Maas-Rijn overschrijden heel wat waterlopen de landsgrenzen. Het waterbeheer gebeurt door de verschillende regio's, provincies en gemeenten. Al deze beheerders hebben hun eigen regels, structuren, programma's, taal en cultuur. Dit heeft een versnippering van het waterbeheer tot gevolg. Zowel organisatorisch als op het terrein zorgt dit voor problemen zoals een gebrek aan afstemming in de planvorming, niet op elkaar afgestelde meetsystemen, erosie, wateroverlast, vismigratieknelpunten, onnatuurlijke waterlopen enzovoort.

Samen met partners uit Wallonië, Nederland en Duitsland neemt de provincie Limburg deel aan het Interreg IV-A-project Aquadra. Dat streeft naar een geïntegreerd, grensoverschrijdend beheer (zowel naar waterkwantiteit als –kwaliteit) in de deelbekkens van Jeker, Berwijn, Voer en Geul. Zo wordt aan de Limburgse deelbekkenbeheerplannen een Waals en Nederlands luik toegevoegd en omgekeerd krijgen de Waalse Contracts de Rivière ook een Vlaams hoofdstuk. Een grensoverschrijdend Limburgs pilootproject wordt uitgevoerd: 'Water in het dorp', een doortochtenproject waarbij overwelfde en ingebuisde waterlopen opnieuw opengelegd worden en waterlopen opnieuw natuurlijk ingericht. Als waterlooptraject wordt gekozen voor hetzij de Ezelsbeek in Rutten (Tongeren), hetzij de Beek in Vreren-Nerem (Tongeren).

51. Communicatie over het waterbeleid

Specifieke aandacht gaat de komende jaren naar informatie en communicatie over het waterbeleid en de waterbeheerplannen, met infosessies over de nieuwe plannen, de stedenbouwkundige verordening en de watertoets in samenwerking met het Vlaams Gewest.

3.2.3.3 Zuiver water in de Limburgse waterlopen

Naast waterkwantiteit houdt werken aan een watersysteem in evenwicht vanzelfsprekend ook in dat we werken aan de kwaliteit van het water.

52. Subsidiëren en ondersteunen van (inter)gemeentelijke rioleringsprojecten

De Limburgse gemeenten zijn bevoegd voor het aanleggen van gemeentelijke rioleringen. Bij het aanleggen van een gescheiden rioleringsstelsel is het perfect mogelijk om het hemelwater dat via de regenwaterleiding afgevoerd wordt, te infiltreren of te stockeren en vertraagd af te voeren. De provincie Limburg subsidieert deze kleinere bufferbekkens tot maximaal 20 %.

53. Het afvalwater van de eigen domeinen en gebouwen van de provincie zuiveren

De provincie geeft het goede voorbeeld door het afvalwater van haar domeinen en gebouwen zelf te zuiveren wanneer het niet kan aangesloten worden op de riolering. Zo beschikt het Domein Nieuwenhoven al over een ecologische waterzuivering. De komende jaren zal ook het kasteel Rullingen (op het provinciaal domein Rullingen) een natuurlijke waterzuiveringsinstallatie krijgen.

54. Diffuse verontreiniging voorkomen

Om de schadelijke gevolgen van bestrijdingsmiddelen voor gezondheid en milieu te beperken, werd in 2001 het decreet bestrijdingsmiddelen goedgekeurd. De bedoeling van dit decreet is dat alle openbare diensten hun pesticidengebruik gaan reduceren en uiteindelijk zelfs elimineren.

De komende jaren zal de provincie Limburgers en gemeentebesturen stimuleren om op een verantwoorde manier om te gaan met producten die schadelijk kunnen zijn voor het watersysteem (bestrijdingsmiddelen, onderhoudsproducten, verven...). Ze geeft zelf het goede voorbeeld met een milieuverantwoord aankoopbeleid en een ecologisch beheer van de eigen domeinen.

Bestrijdingsmiddelen en meststoffen kunnen uitspoelen en in de waterlopen terechtkomen. Door oeverstroken aan te leggen en landbouwers te sensibiliseren om langs water bufferstroken in acht te nemen, pakt de provincie dit probleem aan.

55. Slib ruimen en waterbodems saneren

Om de waterkwaliteit van de beken te verbeteren, zijn niet alleen maatregelen nodig om het effect van lozingen te verminderen. De provincie pakt ook de waterbodems aan door, samen met de andere waterloopbeheerders:

- verantwoorde slibruiming en afvoer uit te voeren;

- een ruimingskaart per waterloop op te stellen, die aangeeft waar het slib nog van goede kwaliteit is;
- een programma en financiering voor grondige ruiming en saneringen uit te werken;
- regelmatig staalnames en analyses uit te voeren.

56. In de kijker: Herwaardering van de Demer en de 's Herenelderenbeek

De provincie Limburg streeft zoveel mogelijk naar integrale waterprojecten met gecombineerde acties over een langer traject of een groter gebied. Het kan gaan om het inrichten van een overstromingsgebied, het oplossen van vismigratieknelpunten, het herinrichten van het waterlopenstelsel, het opstellen van een afsprakennota voor het integrale onderhoud en het afbakenen van zoekzones voor oeverstroken en verbetering van de beekstructuur.

De komende jaren zal de provincie werken aan de herwaardering van de Demer en de 's Herenelderenbeek. Zowel de water- als de structuurkwaliteit van de waterlopen wordt hierbij aangepakt. De provincie concentreert zich op de doortocht van de Demer in Bilzen, het traject van de Demer stroomopwaarts Bilzen en het brongebied van Demer en 's Herenelderenbeek.

De afgelopen jaren werden al enkele deelprojecten uitgevoerd, zoals het herstel van kaaimuren en brugjes in Bilzen, de aanleg van een wandelpad en de aanleg van een omleidingskanaal voor vissen ter hoogte van de Bilzermolen. De plannen om stroomopwaarts Bilzen een vistrap aan te leggen aan de Motmolen en op die plaats de Demer te laten hermeanderen, zijn concreet. Andere deelprojecten zitten in de fase van de planvorming: de aanleg van een overstromingsgebied stroomopwaarts Bilzen, de aanleg van een zandvang in 's Herenelderen en de herinrichting van de Molenbeek in Membruggen.

3.2.4 De vinger aan de pols: monitoring van het Limburgse waterbeleid

57. Werking van de overstromingsgebieden evalueren

Bij de planning en de aanleg van een overstromingsgebied wordt een ontwerpnorm voor de veiligheid op het gebied van wateroverlast en overstromingen ingebouwd. Na het realiseren van het overstromingsgebied wordt deze ontwerpnorm geëvalueerd en worden, indien nodig, bijkomende maatregelen genomen.

58. De waterbodems monitoren

De Vlaamse Milieumaatschappij beheert in de waterbodembank gegevens over de waterbodembodemkwaliteit in Vlaanderen. Het Vlaamse Gewest wil naast haar eigen gegevens ook de waterbodembodemgegevens van provincies, gemeenten, polders en wateringen verzamelen. De provincie werkt hier aan mee door eigen gegevens over de waterbodembodemkwaliteit in Limburg in te voeren.

De provincie Limburg heeft via een raamcontract een opdracht uitbesteed om de komende jaren de kwaliteit van de Limburgse waterbodems te analyseren. Dit gebeurt in functie van de geplande onderhoudswerken.

59. Water in de duurzaamheidsbarometer

De indicatoren met betrekking tot water in de duurzaamheidsbarometer worden geactualiseerd en jaarlijks opgevolgd.

4 Deel 4. Hoe gaan we het doen: paden voor een maakbaar milieu- en natuurbeleid

4.1 De provincie als facilitator

Dit Milieubeleidsplan staat bol van acties en maatregelen voor een duurzame ontwikkeling van onze provincie. De attitude van particulieren, bedrijven, ngo's, verenigingen, scholen ... en de mate waarin zij meewerken, bepaalt voor een heel groot deel de slaagkansen van het plan.

Al deze partijen verplichten om hun gedrag om te gooien, is geen oplossing. De provincie wil niet alleen dingen ontraden of verbieden. Ze wil ook duurzame alternatieven bieden, die tegelijk aantrekkelijk en werkbaar zijn. De provincie Limburg wil de komende jaren bereiken dat de Limburgers bewuster zijn en hun eigen projecten aan de duurzaamheidstoets onderwerpen. Ze wil daarbij vooral optreden als facilitator: een partner die de dingen gemakkelijker maakt, het beleid gaande houdt en de doelstellingen in het oog houdt.

De provincie wil:

- mogelijkheden bieden: barrières wegwerken door informatie, vorming en educatie en door uitvoerbare alternatieven te bieden voor 'onduurzame' gewoonten;
- bijsturen via de vergunningen en handhaving, aanmoedigen via subsidies;
- engageren via gezamenlijke actie en betrokkenheid, door burgers te betrekken bij het beleid, met sensibilisatiecampagnes en netwerking;
- het voorbeeld geven door een samenhangend beleid te maken en duurzaamheid centraal te stellen in de eigen organisatie.

4.2 Natuur- en milieu-educatie: aanleren en vormen

LIMNET is het Limburgse netwerk van alle actoren die aan natuur- en milieueducatie (NME) doen. Naast het provinciebestuur participeren de Vlaamse overheid, gemeenten, de natuur- en milieuverenigingen, de Regionale Landschappen en de onderwijssector. LIMNET wordt aangestuurd door het provinciebestuur. De provincie verzorgt het secretariaat vanuit het Provinciaal Natuurcentrum, gehuisvest in 'Het Groene Huis' in Bokrijk. LIMNET gaat uit van de vaststelling dat er een veelheid aan projecten bestaat om de bevolking natuur- en milieubewust te maken, maar dat deze erg versnipperd zijn. LIMNET heeft als doel het NME-aanbod in Limburg kwaliteitsvoller en deskundiger te maken, het aanbod meer samenhang te geven en beter af te stemmen op de doelgroepen, het aanbod meer bekendheid te geven, de deskundigheid in de NME-sector te verhogen, het NME-beleid op de verschillende beleidsniveaus op elkaar af te stemmen en aansluiting te zoeken bij netwerken in andere provincies en in het buitenland.

De komende jaren zal de provincie Limburg haar NME-aanbod bijsturen op basis van de resultaten van een doorlichting na 10 jaar LIMNET. Daarbij neemt ze volgende acties:

60. LIMNET verdiepen en verbreden

Het NME-aanbod in de provincie Limburg wordt verbreed. Belangrijk hierbij is dat een link wordt gelegd met educatie voor duurzame ontwikkeling (EDO). De provincie zet daartoe samenwerkingsverbanden op met spelers uit de sectoren educatie duurzame ontwikkeling.

De LIMNET-werking wordt verbreed naar specifieke doelgroepen zoals allochtonen, kansarmen en mindervaliden, die tot nog toe weinig specifiek benaderd werden.

De LIMNET-werking wordt ook gedigitaliseerd. Op termijn moet een infopunt ontstaan voor natuur- en milieueducatie en educatie duurzame ontwikkeling met databanken, documentatie, materialen, projecten en begeleiding.

61. Het MOS-project voortzetten

Educatie in de school(omgeving) blijft een belangrijke klemtoon in de NME van de provincie Limburg. De afgelopen jaren werkte de provincie actief mee aan het MOS-project (Milieuzorg op School) van de Vlaamse overheid. MOS is een milieuzorgproject van kleuter- tot hogeschool dat de school helpt om op een pedagogisch verantwoorde manier een eigen milieuzorgsysteem uit te bouwen.

De provincie zal het succesvolle MOS-project voortzetten, ook na afloop van de huidige overeenkomst met het Vlaams Gewest in 2010. Nadat de doelstellingen uit het eerdere MOS-project bereikt zijn, zal de taak van de provincie (verder) verschuiven van procesbegeleiding naar inhoudelijke begeleiding, waarbij educatie duurzame ontwikkeling een belangrijke rol zal spelen.

Klimaat op de schoolbanken

Het zijn vooral de kinderen en jongeren van vandaag die te maken zullen krijgen met de gevolgen van de klimaatwijziging. Willen we hen een duurzame toekomst geven, dan is het noodzakelijk om hen nu al te betrekken bij onze inspanningen om enerzijds de klimaatwijziging zoveel mogelijk tegen te gaan en anderzijds zich aan te passen aan de gevolgen.

De school is nog steeds één van de meest efficiënte kanalen om grote groepen jongeren en kinderen te bereiken. Gezien het belang van de klimaatwijziging voor onze hele maatschappij, is er veel voor te zeggen om het thema als volwaardig onderdeel op te nemen in de lesprogramma's. Het provinciebestuur van Limburg investeert zelf in een kwalitatief onderwijsaanbod en heeft provinciaal kleuter-, lager en secundair onderwijs. In het secundair onderwijs gaat het over algemeen, beroeps-, individueel, kunst-, technisch of deeltijds beroepssecundair onderwijs. Daarnaast zijn er de provinciale centra voor volwassenenonderwijs en de Provinciale Hogeschool Limburg. In al deze scholen kan de provincie zelf het klimaat als thema introduceren.

In alle scholen kan Milieuzorg Op School het verschil maken. De Limburgse scholen nemen intensief deel aan MOS, van kleuter- tot hogeschool. In ieder geval is het zinvol om het klimaat extra aandacht te geven in dit milieuzorgproject. Ook de natuur- en milieueducatie in onze provincie moet een klimaattoets krijgen. Het verbreden van het NME-aanbod van LIMNET naar een aanbod educatie duurzame ontwikkeling (EDO) biedt kansen om van klimaat een volwaardig NME-thema te maken en begrippen als CO₂-neutraliteit en adaptatie te introduceren bij de LIMNET-doelgroepen. Hierbij kan steeds maximaal gebruikgemaakt worden van instrumenten, lespakketten en tools die door partners ontwikkeld worden (Vlaamse overheid, ngo's ...).

62. De multiplicatorwerking uitbouwen

In het hele NME-verhaal van de provincie Limburg is de samenwerking met freelance partners op het terrein cruciaal. De huidige werking met de educatieve gidsen van Het Groene Huis wordt uitgebreid. Dit netwerk van multiplicatoren wordt geïntegreerd in het LIMNET-netwerk, waardoor de efficiëntie kan groeien.

63. Provinciale natuurcentra ondersteunen

Bezoekers moeten de Limburgse biodiversiteit overal te velde kunnen ontdekken. Dat kan nu al in de nagenoeg twintig bezoekerscentra die de provincie rijk is en wordt in de toekomst ook mogelijk via de poorten van de GLE's (nu al het Nationaal Park Hoge Kempen en straks ook het Kempen~Broek, het Vijvergebied Midden-Limburg en de Maasvallei). Deze centra bieden niet alleen een onthaal en informatie voor wandelaars en natuurliefhebbers die een domein bezoeken, maar hebben ook een

educatief programma voor scholen. De provincie Limburg ondersteunt deze NME- en bezoekerscentra via subsidies zodat ze kunnen uitgebouwd worden naar het voorbeeld van Het Groene Huis en het Bezoekerscentrum Nieuwenhoven. Er wordt gewerkt aan een complementair aanbod.

64. Het Groene Huis vernieuwen

Het Groene Huis is de thuisbasis van het Provinciaal Natuurcentrum en tevens het zenuwcentrum van alle NME-activiteiten van de provincie Limburg. Het Groene Huis is tevens het knooppunt van het Limburgse biodiversiteitsverhaal, onder meer aan de hand van de LIKONA-, GALS- en SOLABIO-netwerken. Het educatieve aanbod en de infrastructuur van Het Groene Huis zullen worden vernieuwd zodat het zijn voortrekkers- en voorbeeldrol kan blijven spelen.

a. Vernieuwing van het aanbod

Het Groene Huis blijft meer dan ooit de plek waar (school)groepen terecht kunnen voor een professioneel aanbod van educatieve projecten. De komende jaren wil de provincie de sterke punten van de locatie Bokrijk meer uitspelen. De combinatie van 1) toegankelijke bossen, vijvers, parken, het arboretum 2) het natuureducatieve aanbod in Het Groene Huis en 3) het educatieve aanbod van verwante instellingen zoals Studio Globo, Wereldplein, Openluchtmuseum is een belangrijke troef om meer duurzaamheid in de projecten in te bouwen. Bovendien wil de provincie uit duurzaamheidsoverwegingen in Het Groene Huis alleen datgene aanbieden dat elders (bijvoorbeeld korter bij school) niet mogelijk is, of dat experimenteel of vernieuwend is. Vernieuwende ideeën en werkvormen vormen in de NME-sector een grote uitdaging.

b. Vernieuwing van de infrastructuur

Het Groene Huis neemt een bijzondere plaats in te midden van de andere Limburgse natuurcentra. In tegenstelling tot de andere, meestal gebiedsgebonden centra, is het een centrum op het niveau van de provincie dat fungeert als kenniscentrum voor biodiversiteit in Limburg, expertisecentrum voor NME en coördinatiecentrum van netwerking (LIKONA, GALS, SOLABIO, GLE's, LIMNET, MOS). Om al deze taken waar te maken, wordt Het Groene Huis grondig verbouwd.

Het centrum moet voor zijn verschillende doelgroepen open en toegankelijk zijn, als gebouw optimaal geïntegreerd in de groene omgeving, op een duurzame manier gebouwd en geëxploiteerd en educatief gevaloriseerd. Ook de permanente tentoonstelling wordt volledig vernieuwd. In een moderne educatieve opstelling zal de internetgeneratie een digitaal wereldwijd venster op de mondiale biodiversiteit kunnen combineren met eigen ervaringen in de Limburgse natuur. Het Groene Huis in Bokrijk wordt zo *the place to be* om zich onder te dompelen in alle facetten van de Limburgse biodiversiteit.

4.3 Informeren en communiceren

65. De Limburgse gemeenten informeren en ondersteunen

Als bestuur dat het dichtst bij hen staat, wil de provincie de Limburgse gemeenten zo goed mogelijk begeleiden bij hun milieup opdrachten. Dat doet ze onder meer via vorming, het organiseren van overlegmomenten en infoavonden, een specifieke website voor de milieu- en duurzaamheidsambtenaren ...

Op 21 december 2007 keurde de Vlaamse Regering de Samenwerkingsovereenkomst 2008-2013 goed, de opvolger van de Samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling 2005-2007'. De provincie investeert mee in deze samenwerking. Dit werd bevestigd door de ondertekening van de Samenwerkingsovereenkomst door de provincieraad van Limburg op 19 maart 2008. De provincie zal tot einde 2013 actief werken rond de thema's van de

Samenwerkingsovereenkomst: afval, bodem, milieuverantwoord productgebruik, water, hinder, energie, mobiliteit, natuur en duurzame ontwikkeling. Een tiende thema in deze overeenkomst is het instrumentarium (milieuraad, milieujaarprogramma ...). De belangrijkste taak voor de provincie is het organisatorisch ondersteunen van de gemeenten bij de uitvoering van de Samenwerkingsovereenkomst. Voor elk thema wordt een 'inhoudelijk' aanspreekpunt voorzien binnen de provinciale administratie. Binnen de Samenwerkingsovereenkomst kan de provincie ook eigen acties en projecten uitvoeren.

66. De Limburgers informeren en sensibiliseren

De afgelopen jaren heeft het communicatiebeleid van de provincie Limburg een hele evolutie doorgemaakt. Waar vroeger alleen over het beleid werd gecommuniceerd, levert de provincie nu inspanningen om in de beleidsvorming rekening te houden met de mening van burgers en hen zoveel mogelijk te laten participeren aan haar initiatieven.

Net zoals de afgelopen jaren zal de provincie ook de komende jaren de Limburgers informeren over haar natuur- en milieubeleid via het driemaandelijks tijdschrift Milieu & Natuur. Voor de Bosgroepen is er het ledenblad 't Limburgs Bosbelang, dat boseigenaars driemaandelijks informeert over de gezamenlijke houtverkoop, infomomenten, wettelijke bepalingen, praktische tips voor een duurzaam bosbeheer ... In beide publicaties wordt interactie ingebouwd: naast het voorstellen van het beleid worden de Limburgers uitgenodigd om actief te participeren door het vragen van reacties en feedback.

Daarnaast geeft de provincie ook thematische of projectgebonden publicaties uit. De jaarboeken van LIKONA bieden de Limburgse natuuronderzoekers een forum om hun onderzoeksresultaten te publiceren en geven tegelijk de Limburgers de gelegenheid om met het werk van de LIKONA-werkgroepen kennis te maken. Thematische publicaties (duurzaam bouwen, ecologisch tuinieren, CO₂-reductie ...) zijn belangrijke instrumenten in de sensibilisatiecampagnes van de provincie.

Limburgers kunnen ook terecht op www.limburg.be/milieuenatuur voor uitgebreide informatie over het milieu- en natuurbeleid.

De communicatie rond de stand van zaken van het CO₂-beleid zal de komende jaren in al deze communicatiekanalen een speciale plaats innemen.

4.4 Vergunningen, machtigingen en subsidies verlenen

We lichten hieronder de instrumenten toe die de provincie tot haar beschikking heeft op het gebied van vergunningen, machtigingen en subsidies. Als gevolg van de TACO 2-studie kan het zinvol en nodig blijken om nieuwe instrumenten in het leven te roepen of om bestaande instrumenten bij te sturen, zoals het gericht inzetten van milieuvergunningen in functie van de te behalen doelstellingen.

67. Beslissen over milieuvergunningen

In overeenstemming met het Milieuvergunningendecreet is voor inrichtingen van klasse 1 en 2 een milieuvergunning vereist en moeten klasse 3-inrichtingen worden gemeld aan het gemeentebestuur. De deputatie beslist zowel over de milieuvergunningen voor klasse 1-inrichtingen als over de beroepen voor klasse 2-inrichtingen. Voor de advisering van de milieuvergunningen wordt een beroep gedaan op de Provinciale Milieuvergunningscommissie.

68. Natuurvergunningen verlenen

De deputatie heeft de bevoegdheid om natuurvergunningen te leveren aan onder meer openbare besturen en te oordelen over beroepen die door particulieren zijn ingesteld.

69. Machtigingen afleveren

Voor werken aan waterlopen (brugjes, overwelvingen, verlegging van een waterloop, ophoging van de vijfmeterzone) en voor lozingen van gezuiverd afvalwater of hemelwater is een machtiging van de provincie nodig.

70. Subsidies verlenen

De provincie wil via subsidies anderen ondersteunen om het provinciale milieubeleid mee vorm te geven.

Zo heeft de provincie Limburg:

- aankoopsubsidies voor de verwerving van natuurterreinen door erkende terreinbeherende natuurverenigingen;
- projectsubsidies voor acties in het kader van het behoud van de biodiversiteit;
- projectsubsidies voor acties in het kader van de Grote Landschappelijke Eenheden;
- werkingssubsidies voor milieu- en natuurverenigingen;
- werkingssubsidies voor Regionale Landschappen;
- een reglement voor ondersteuningsovereenkomsten aan beheerders van onroerend goed met bedreigde en uitzonderlijke soorten in Limburg.

De provincie werkt ook een subsidiereglement uit voor kogelvangsters. Schuttersverenigingen kunnen hierdoor bij de provincie financiële steun krijgen voor het plaatsen van een kogelvangster, die bodemverontreiniging met lood tegengaat.

4.5 Sensibilisatie: spelers engageren

71. Sensibilisatiecampagnes opzetten

De provincie zet tal van sensibilisatiecampagnes op om de Limburgers aan te zetten om duurzaam te handelen. Deze campagnes zijn steeds thematisch opgevat en worden zoveel mogelijk toegespitst op de verschillende doelgroepen. De provincie is onder meer met de campagne 'Limburg isoleert!' en een tuinencampagne gestart. De komende jaren plant ze een campagne over duurzaam drinkwatergebruik.

4.6 Het voorbeeld geven

De provincie heeft als bestuur een belangrijke voorbeeldfunctie. Interne milieuzorg en het werken aan een duurzame organisatie zijn belangrijke aandachtspunten voor de komende jaren. De provinciale voorbeeldfunctie uitbouwen

De komende jaren wil de provincie:

- het intern energie- en milieuzorgsysteem versterken en afstemmen op de herstructurering van de administratie en de oprichting van een brede dienst facilitair management. Tegelijk zal worden nagegaan of er nood is aan een gecertificeerd energie- en milieuzorgsysteem.
- de principes van duurzaam bouwen en wonen implementeren in de eigen provinciale gebouwen;
- een geïntegreerd afvalstoffenbeheer uitbouwen voor de provinciale diensten;
- een duurzaam productgebruik implementeren in de eigen organisatie;

- een duurzame mobiliteit stimuleren bij het eigen personeel. Met een uitgebreid bedrijfsvervoerplan waarin zowel infrastructuurmaatregelen, sensibilisatie en communicatie als organisatie op de werkvloer werden opgenomen, bewijst de provincie Limburg dat actief inspelen op duurzame alternatieven voor de woon-, werk- en dienstverplaatsingen tot resultaten kan leiden. De afgelopen vijf jaar zijn de duurzame werkverplaatsingen bij het provinciepersoneel met 10 tot 12 % gestegen. Dit resultaat wil het bestuur doortrekken naar Limburgse ondernemingen en andere besturen.
- de provinciale domeinen op een duurzame manier beheren.

Lijst met acties

Een klimaatvriendelijk Limburg: de CO₂-uitstoot reduceren

1. Een TACO₂-studie voor Limburg uitvoeren
2. Het Cleantech-platform mee aansturen

Duurzame bedrijventerreinen

3. Duurzame bedrijven(terreinen) stimuleren

Duurzaam wonen en bouwen

4. Het Steunpunt Dubolimburg uitbouwen
5. Duurzaam bouwen en wonen stimuleren
6. In de kijker: de campagne 'Limburg isoleert' 2009-2011
7. Kiezen voor hernieuwbare energie
8. Gemeenten ondersteunen bij het opstellen van klimaatplannen
9. Voorbeeld- en demonstratieprojecten duurzame energie ondersteunen
10. Rationeel energiegebruik stimuleren

Duurzaam tuinieren

11. De tuinencampagne 'Limburg Eco-logisch' realiseren

Duurzaam productgebruik

12. De Limburgers stimuleren om duurzame producten te gebruiken
13. Een drinkwatercampagne 2009-2011 opzetten

Duurzame mobiliteit

14. Duurzame mobiliteit promoten
15. De campagne Velodroom voortzetten
16. Bedrijven aanzetten tot duurzame mobiliteit

Milieu en gezondheid

17. De milieugezondheidsenquête uitvoeren
18. Maatregelen nemen in het kader van de milieugezondheidsenquête

De vinger aan de pols: monitoring van de Limburgse CO₂-uitstoot

19. Een CO₂-rapport opmaken en communiceren over de stand van zaken
20. CO₂ in de duurzaamheidsbarometer

Een klimaatbestendig Limburg: de klimaatwijziging trotseren

De natuur als bondgenoot

Het Limburgs netwerk van natuurgebieden en natuurverbindingen verder uitbouwen

21. De GLE-werking verdiepen en integreren
22. De Limburgse natuur uitbreiden
23. Natuurverbindingen realiseren
24. In de kijker: Natuurverbindingen in het Regionaal Landschap Lage Kempen

De Limburgse bossen koesteren

25. De werking van de Limburgse Bosgroepen verder uitbouwen
26. De (her)aanleg van bosexploitatiewegen stimuleren

De Limburgse biodiversiteit behouden en waar mogelijk versterken

27. 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' voortzetten via het subsidiereglement biodiversiteitsprojecten
28. Grensoverschrijdend project SOLABIO uitvoeren
29. De soortenbenadering implementeren in het gebiedsgerichte natuurbeleid en in andere beleidsvelden
30. Ondersteuningsovereenkomsten sluiten met terreinbeheerders om kwetsbare en zeldzame soorten plaatselijk te beschermen
31. Via vergunningen voorwaarden opleggen om schade aan de natuur te voorkomen of te herstellen

De Limburgse natuur beleefbaar maken

32. De Limburgse natuur openstellen voor het publiek in nauwe samenwerking met lokale partners
33. Een concept van Parken^{*} uitwerken
34. Zwerfvuil bestrijden

De vinger aan de pols: monitoring van de Limburgse biodiversiteit

35. De LIKONA-werking uitbouwen
36. De onderzoeksresultaten van LIKONA verspreiden
37. Inventarisatie uitbouwen als middel om het draagvlak rond natuurbehoud te vergroten
38. Monitoring toevoegen aan natuurprojecten
39. Biodiversiteit in de duurzaamheidsbarometer

Naar een natuurlijk en veerkrachtig watersysteem

Van de Limburgse waterlopen natuurlijke verbindingen maken

40. Het water weer laten kronkelen
41. Natuur- en landschapszorg en waterlopenbeheer op elkaar afstemmen
42. De waterlopen onderhouden met oog voor de natuur
43. Vismigratieknelpunten oplossen
44. Exotische soorten en bruine ratten bestrijden

Wateroverlast, verdroging en erosie beheersen

45. In de kijker: De watertoets, een nieuw instrument
46. Grachtenstelsels en poelen herwaarderen
47. Overstromingsgebieden aanleggen
48. Doortochtenbeleid voeren
49. Sedimenttransport naar de waterloop voorkomen en beperken
50. In de kijker: Het grensoverschrijdende project Aquadra

---

* Deze Parken zullen worden ingericht met de focus op landschap en natuur.

51. Communicatie over het waterbeleid

Zuiver water in de Limburgse waterlopen

52. Subsidiëren en ondersteunen van (inter)gemeentelijke rioleringsprojecten

53. Het afvalwater van de eigen domeinen en gebouwen van de provincie zuiveren

54. Diffuse verontreiniging voorkomen

55. Slib ruimen en waterbodems saneren

56. In de kijker: Herwaardering van de Demer en de 's Herenelderensbeek

De vinger aan de pols: monitoring van het Limburgse waterbeleid

57. Werking van de overstromingsgebieden evalueren

58. De waterbodems monitoren

59. Water in de duurzaamheidsbarometer

Hoe gaan we het doen? Paden voor een maakbaar milieu- en natuurbeleid

Natuur- en milieu-educatie: aanleren en vormen

60. LIMNET verdiepen en verbreden

61. Het MOS-project voortzetten

62. De multiplicatorwerking uitbouwen

63. Provinciale natuurcentra ondersteunen

64. Het Groene Huis vernieuwen

Informereren en communiceren

65. De Limburgse gemeenten informeren en ondersteunen

66. De Limburgers informeren en sensibiliseren

Vergunningen, machtigingen en subsidies

67. Beslissen over milieuvergunningen

68. Natuurvergunningen verlenen

69. Machtigingen afleveren

70. Subsidies verlenen

Sensibilisatie: spelers engageren

71. Sensibilisatiecampagnes opzetten

Het voorbeeld geven

72. De provinciale voorbeeldfunctie uitbouwen

Afkortingenlijst

BBL	Bond Beter Leefmilieu
CeDuBo	Centrum Duurzaam Bouwen
CIW	Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid
CO ₂	Koolstofdioxide is een kleurloos en reukloos gas. CO ₂ is één van de broeikasgassen, dat verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde.
EDO	Educatie Duurzame Ontwikkeling
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
FSC	Forest Stewardschip Council (onafhankelijke internationale organisatie die wereldwijd erkende regels heeft opgesteld voor goed bosbeheer)
GALS	Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten
GLE	Grote Landschappelijke Eenheden
INTERREG	Communautair programma voor grensgebieden voor de ondersteuning van bepaalde algemene ontwikkelingsdoelstellingen
KULeuven	Katholieke Universiteit Leuven
LIKONA	Limburgse Koepel voor Natuurstudie
LIMNET	Limburgs Natuur- en Milieu-educatief Netwerk
LRM	Limburgse Reconversie maatschappij
MINA-raad	Milieu- en Natuurraad
MOS	Milieuzorg Op School
NGO's	niet-gouvernementele organisaties
NME	Natuur- en Milieueducatie
ODE	Organisatie voor Duurzame Energie
POM	Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij
(p)RUP	(provinciaal) Ruimtelijk uitvoeringsplan
SOLABIO	Soorten en Landschappen als drager voor Biodiversiteit
Steunpunt Dubolimburg	Steunpunt duurzaam bouwen Limburg
TACO2	Totaal Actieplan CO ₂
VLACO	Vlaamse Compost Organisatie
VN	Verenigde Naties

Begrippenlijst

Beheerovereenkomst	Contract waarbij de landbouwer met de Vlaamse overheid vrijwillig afspraken maakt over het natuur- en milieubeheer op zijn landbouwbedrijf.
Biodiversiteit	Verscheidenheid aan levensvormen.
Bosgroepen	Vrijwillige samenwerkingsverbanden tussen boseigenaars. Deze boseigenaars kunnen zowel overheden en publieke instellingen zijn (bv. provincie, gemeenten....) als privépersonen en -organisaties (bedrijven, verenigingen,...).
Conferentie van Rio	De Conferentie van Rio in 1992 was een sleutelmoment voor het globale beleid inzake het welzijn van de huidige en toekomstige generaties op economisch, ecologisch en sociaal gebied. Het is het referentiepunt voor de verwijzing naar 'Duurzame Ontwikkeling' en wordt beschouwd als een mijlpaal voor een mondiale respons op de globale milieuproblematiek.
Duurzame ontwikkeling	Duurzame ontwikkeling wordt meestal omschreven als een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generaties zonder de mogelijkheden voor de toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in gevaar te brengen. Duurzame ontwikkeling is dus méér dan alleen de zorg voor de kwaliteit van het milieu. Alle sociale, economische en ecologische elementen zijn erbij betrokken.
E-peil	Het E-peil is een maat voor de energieprestatie van een woning en de vaste installaties ervan in standaardomstandigheden. Hoe lager het E-peil, hoe energiezuiniger de woning is. Het wordt berekend voor elk deel van een gebouw dat afzonderlijk gebruikt wordt en voor elk deel dat een verschillende bestemming heeft. Het E-peil hangt onder meer af van de thermische isolatie, de compactheid, de oriëntatie en de verwarmingsinstallatie.
Euregio	Samenwerkingsverband tussen buurlanden in Europa om structurele problemen op te lossen. Er zijn ongeveer negentig (eu)regionaal georiënteerde samenwerkingsmodellen. Twee daarvan zijn de Euregio Maas-Rijn die zich bevindt op het snijvlak van drie landen, te weten: Nederland, België en Duitsland en de Euregio Benelux Middengebied, gevormd door de Belgische provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Limburg en de Nederlandse provincies Noord-Brabant en Limburg.
Focus@limburg	Een project dat ontstond uit het Provinciedecreet en aanzet tot het werken met doelstellingen.
Fossiele brandstoffen	Fossiele brandstoffen, zoals aardolie, aardgas, steenkool en bruinkool zijn brandbare ondergrondse afzettingen van

	<p>organisch materiaal die worden aangewend voor de energieproductie. Door het grootschalige gebruik komt veel koolstofdioxide vrij in de atmosfeer, wat het broeikaseffect en het klimaat grondig verstoort.</p>
Integraal waterbeleid	<p>Het ter bescherming van mens en milieu gecoördineerd en geïntegreerd ontwikkelen, beheren en herstellen van watersystemen, teneinde het multifunctionele gebruik ervan door de huidige generatie en de behoeftevoorziening van de toekomstige generatie te waarborgen.</p>
Interreg	<p>Communautair programma voor grensgebieden voor de ondersteuning van bepaalde algemene ontwikkelingsdoelstellingen.</p>
Invasieve soorten	<p>Een biologische term waarmee een planten- of diersoort wordt aangeduid die zich buiten zijn natuurlijke verspreidingsgebied heeft gevestigd. Invasieve soorten hebben een negatieve impact op het milieu. Door hun aanwezigheid kunnen ze inheemse soorten verdringen en zo de biodiversiteit van het gebied verstoren.</p>
Kleine Landschapselementen	<p>De kleine landschapselementen zijn de strook-, lijn- en puntvormige elementen in het landschap.</p>
Kyoto-protocol	<p>In het Kyoto-protocol, dat in werking trad op 16 februari 2005, kwamen de belangrijkste industrielanden tot een akkoord om de uitstoot van broeikasgassen in de periode 2008 - 2012 met 5,2 % te verminderen ten opzichte van het niveau in 1990. De reductiepercentages verschillen van land tot land, naargelang hun economische kracht. België moet zijn uitstoot met 7,5 % verminderen.</p>
Meetlat duurzaam bouwen	<p>De Meetlat duurzaam bouwen is samengesteld door het Steunpunt Dubolimburg en vormt een hulpmiddel om de duurzaamheid van een bouwproject te bepalen. De Meetlat is onderverdeeld in zeven thema's: wetgeving, proces, omgeving, welzijn, energie, water en materialen.</p>
Milieuvergunning (klasse 1, 2 en 3)	<p>De hinderlijke inrichtingen worden in drie klassen ingedeeld. De vergunning voor klasse 1-inrichtingen wordt verleend door de deputatie, de vergunning voor klasse 2-inrichtingen door het schepencollege. Inrichtingen van 3^e klasse zijn slechts meldingsplichtig.</p>
Natura 2000	<p>Netwerk van beschermde gebieden in de Europese Unie (Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijnen).</p>
Natuurrichtplan	<p>Instrument dat aangeeft wat op het vlak van natuurbehoud voor een specifiek gebied wordt beoogd. Een natuurrichtplan bevat een gebiedsvisie die het streefbeeld weergeeft voor de natuur en het natuurlijk milieu, een beschrijving van de stimulerende en bindende maatregelen inzake natuurbehoud die nodig zijn om de gebiedsvisie te realiseren en een opsomming van de instrumenten die nodig zijn om de gebiedsvisie te verwezenlijken.</p>

Natuurverbindingsgebieden	Gebieden die ongeacht hun oppervlakte van belang zijn voor de migratie van planten en dieren tussen de gebieden van het Vlaams Ecologisch Netwerk en/of natuureservaten en die strook- of lijnvormig zijn met een aaneenschakeling van kleine landschapselementen.
Ondersteuningsovereenkomst	De provincie Limburg wil via ondersteuningsovereenkomsten (met daarin een opgenomen resultaatsverbintenis) beheerders van gronden met bedreigde en uitzonderlijke soorten die specifieke maatregelen treffen voor de bescherming van deze soorten, financieel ondersteunen.
Regionale Landschappen	Een Regionaal Landschap bevordert en promoot via doelgroepenwerking het streekeigen karakter met de nadruk op natuurrecreatie, natuureducatie, landschapszorg en recreatief medegebruik enerzijds, en echt natuurbehoud en beheer, herstel, met specifieke aandacht voor aanleg en de ontwikkeling van kleine landschapselementen anderzijds.
Ruilverkaveling	Herschikt landbouwpercelen binnen een vooraf afgebakend gebied. Hiermee wordt gestreefd naar aaneengesloten, regelmatige en gemakkelijk toegankelijke kavels die zo dicht mogelijk bij het landbouwbedrijf liggen.
Ruimtelijk Structuurplan	Beleidsdocument dat het kader aangeeft voor de gewestelijke ruimtelijke structuur. Het geeft een langetermijnvisie op de ruimtelijke ontwikkeling van het betrokken gebied. Het is erop gericht samenhang te brengen in de voorbereiding, de vaststelling en de uitvoering van beslissingen die de ruimtelijke ordening aanbelangen.
Ruimtelijk Uitvoeringsplan	Een ruimtelijk uitvoeringsplan is een instrument om uitvoering te geven aan een ruimtelijk structuurplan. De RUP's zullen geleidelijk (delen van) gewestplannen en BPA's vervangen. Een RUP kan op gewestelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau worden opgemaakt. Een RUP bevat stedenbouwkundige voorschriften inzake de bestemming, inrichting en beheer. Deze voorschriften kunnen tijdsgebonden zijn. Een RUP heeft verordenende kracht voor de overheid en burgers en is het toetsingskader voor stedenbouwkundige vergunningen.
Samenwerkingsovereenkomst Milieu	Contract tussen het Vlaamse Gewest en de provincie (of gemeente) waar de provincie (of gemeente) zich engageert om bepaalde acties uit te voeren rond verschillende thema's zoals water, energie, mobiliteit ...
Schone technologieën	Een verzamelnaam voor vormen van technologie die bijdragen aan een schoner milieu en/of zorgen voor energiebesparing.
Transitie	Een structurele maatschappelijke verandering die het resultaat is van op elkaar inwerkende ontwikkelingen op gebied van milieu, natuur, economie en technologie.
Vistrap	Een vistrap is een waterbouwkundige constructie die tot doel heeft vissen toegang te geven tot een door een dijk, dam, stuw of sluis ontoegankelijk geworden gebied. Een vistrap bestaat

Watering

meestal uit meerdere vijvertjes die met elkaar in verbinding staan en telkens een stukje lager zijn aangelegd.

Een watering is een openbaar bestuur belast met de realisatie van het integraal waterbeheer binnen haar ambtsgebied.